

LUND
UNIVERSITY

Människoideal i minnesord

Nekrologens topiker i Svenska Dagbladet

1940-1945 respektive 2013-2018

Ann-Marie Karlsson

Supervisor: Anders Eriksson

Centre for Language and Literature, Lund University

MA in Language and Linguistics, Rhetorics

SPVR01 Language and Linguistics: Degree Project – Masters (One Year) Thesis, 15 credits

November 2019

Sammanfattning

Vikten av goda värderingar eller dygder och vilka dessa bör vara diskuteras både på individnivå och på samhällsnivå. En större kännedom om vilka värderingar vi värdesätter gör det lättare för oss att hitta gemensamma utgångspunkter, vilket i sin tur underlättar för oss att diskutera de egenskaper och värderingar vi vill utveckla i vårt samhälle. Syftet med uppsatsen är därför att visa de dygder vi ser som beundransvärda. För att uppnå mitt syfte har jag studerat 100 lovtal i form av minnesord över avlidna personer i Svenska Dagbladet. Jag har studerat 50 minnesord från 1940-talet och 50 minnesord från 2010-talet, lika många minnesord för kvinnor som för män under respektive period.

Utgångspunkten är retorisk och tar fasta på den betydelse Mats Rosengren (2002) ger topikerna när det gäller att förstå vad en grupp håller för sant. Topiker, hur och vad vi kommunicerar i olika situationer, kan visa de utgångspunkter en grupp är överens om. Minnesord ingår dessutom i genren epideiktiska tal, en genre som lyfter fram just de topiker som beskriver gruppens gemensamma värden.

Resultaten visar att författarna till minnesorden använder de topiker som jag i min litteraturstudie hittat som lämpliga för lovtal, t.ex. valet av disposition, förstärkningar och framhållandet av dygder. Topiken familj har förändrats från att beskriva kvinnan som den som skapar och ansvarar för hem och familj till att hemmet är ett gemensamt projekt för både kvinnan och mannen. Yrkeslivet har också fått större betydelse för kvinnor

De dygder vi ser som beundransvärda har förändrats från karaktärsegenskaper som nitisk, noggrann, rakryggad, trygg och gedigen på 1940-talet till karaktärsegenskaper som glad, social, entusiastisk, rättfram och modig i nutid.

Keywords: nekrolog, retorik, topik, epideiktiska tal, dygd

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte	3
1.2 Disposition	3
2. Teoretisk utgångspunkt	3
2.1 Epideiktiska tal	3
2.2 Betydelsen av epideiktiska tal i samhället	7
3. Tidigare forskning om minnesord	9
4. Forskningsfrågor	12
5. Material och metod	13
5.1 Metod	16
6. Människoideal i minnesorden - resultat	18
6.1 Författarna	19
6.2 Övergripande disposition	23
6.3 Händelser i livet	26
6.4 Kroppsliga och intellektuella dygder	37
6.5 Eftermäle och samhällsperspektiv	43
7. Diskussion	44
7.1 Författarna och deras disposition	45
7.2 Händelser i livet	47
7.3 Dygder	49
7.4 Fortsatta studier	51
7.5 Sammanfattande slutsatser	52
Källförteckning	54
Bilaga I. Ålder civilstånd och författare	56
Bilaga II Personernas dygder	57

Tabellförteckning

Tabell 1. Förstärkningar i minnesord	21
Tabell 2. Inledning nutida minnesord	23
Tabell 3. Inledning dåtida minnesord.....	24
Tabell 4. Sakframställans disposition	24
Tabell 5. Minnesordens avslutning	26
Tabell 6. Härkomst.....	26
Tabell 7. Studier samt dygder kopplade till studier	28
Tabell 8. Förekomsten av topiker vid beskrivningen av livsgärningen	29
Tabell 9. Dygder i minnesorden.....	39
Figur 1. Andelar dygder för dåtida och nutida män och kvinnor.....	43

Figurförteckning

Figur 1. Andelar dygder för dåtida och nutida män och kvinnor.....	43
--	----

1. Inledning

Vad kännetecknar en god och beundransvärd människa? Hur ser idealbilden av en kvinna, en man, en människa ut? Dygd definieras inom moralfilosofin som ett beundransvärt eller moraliskt gott karaktärsdrag, så vilka är de dygder vi tänker att en god person har? Vilka karaktärsdrag och värderingar har en sådan person? Vilka beundransvärda och föredömliga handlingar vill vi lyfta fram som en följd av dygderna?

Vikten av goda karaktärsdrag, goda värderingar och vilka dessa är diskuteras och debatteras från en mängd utgångspunkter. På samhälls nivå diskuteras vilka värderingar vi har och bör ha i Sverige ofta med utgångspunkten att det är de enskilda personernas värderingar som bygger upp samhällets värderingar.

Föräldrar får råd om vilka egenskaper barnen bör lära sig hemma för att reda sig i samhället och leva ett lyckligt liv. Grundskolans läroplan beskriver att skolans uppdrag är att överföra grundläggande värden till eleverna (Skolverket, 2018, 5). I litteratur och i kurser om personlig utveckling och karriärplanering diskuteras de personliga egenskapernas betydelse för att bli lycklig eller hitta ett utvecklande jobb.

De värderingar och egenskaper vi har i ett samhälle är alltså viktiga såväl för vår enskilda utveckling som för samhällets utveckling. Mot denna bakgrund formulerar jag det forskningsproblem jag vill studera som att det finns ett behov av att öka kunskapen om de egenskaper och de värderingar vi uppfattar som goda hos våra medmänniskor. En större kännedom om vad vi tycker är viktigt gör det lättare för oss att hitta gemensamma utgångspunkter, vilket i sin tur underlättar för oss att diskutera de egenskaper och värderingar vi vill utveckla i vårt samhälle.

Det finns flera viktiga begrepp som det är möjligt att ta avstamp i för att försöka besvara frågan, vad som kännetecknar en god människa. Kunskapsområden som teologi, psykologi och filosofi är bara några exempel. Min teoretiska utgångspunkt är retorisk. Jag har speciellt tagit fasta på den betydelse Mats Rosengren (2002) i sin bok *Doxologi* ger topikerna när det gäller att förstå och utveckla vad en grupp håller för sant.

Topiker är ett centralt, men ändå ett undanlidande, begrepp inom retorisk teori. Det utvecklades som så många andra retoriska begrepp av Aristoteles. Topiker beskrivs ofta som en plats från vilken det är möjligt att hämta inspiration för ett tal (Kjeldsen, 2008, 39). Som ett komplement till metaforen plats ser jag också att topiker kan liknas vid en mall, från vilken det är möjligt att hämta struktur, innehåll och inspiration till tal och texter. I den tankemässiga

mallen finns samlat summan av de mänskliga erfarenheter av det innehåll, framförande och struktur som tidigare visat sig vara framgångsrikt i liknande situationer.

Rosengren (2002, 91) menar att de topikerna som en grupp använder, alltså summan av den erfarenhet de har, ger uttryck åt gruppens doxa. Rosengren (2002, 71) definierar doxa som *försanthållande, trosföreställningar och förgivettaganden som är de rådande inom en större eller mindre grupp människor.*

Jonas Gabrielsen gör ett liknande resonemang i sin avhandling *Topik Ekskursioner i retorikkens toposlaere*. Han skriver bland annat att topikerna kan användas för att förstå ett samhälles kultur. Han beskriver topikerna som de utgångspunkter en grupp är överens om. (Gabrielsen, 2008 79-81). Dyck (2002, 105) definierar topikerna som en retorisk motsvarighet till filosofins syllogism. Inom retoriken är alltså topiken den utgångspunkt som alla i en större eller mindre grupp är överens om, medan syllogismen inom filosofin är en bevisad sanning.

Som en ingång till mitt forskningsproblem tolkar jag Rosengren och Gabrielsen som att en gruppens doxa, uttryckt genom de topikerna som gruppen använder, kan tydliggöra vilka dygder och handlingar gruppen ser om beundransvärda.

För att belysa mitt problem behöver jag därför hitta situationer att undersöka där en grupp ger uttryck för sin doxa genom att beskriva dygder och goda handlingar. En sådan situation är tal med syfte att hylla eller klandra. Aristoteles (2012, 3:3) skiljer på tre typer av genrer eller tal; epideiktiska tal¹, rådgivande tal och juridiska tal. Genren epideiktiska tal är just tal som hyllar eller smädar personer och ting. Nutida forskare t.ex. Perelman & Olbrechts-Tyteca (1971, 51) pekar på att epideiktiska tal fokuserar på att skapa samhörighet inom en grupp genom att lyfta fram topikerna som beskriver gemensamma värden. Att studera innehållet i epideiktiska tal och vilka topikerna som används i dem förefaller därför vara en god empiri för att belysa mitt forskningsproblem.

Jag har avgränsat mig till att studera de topikerna som används i en speciell typ av epideiktiska tal, nämligen lovtal i form av minnesord i tidningen Svenska dagbladet på 1940-talet och 2010-talet. Minnesord, minnesruna, nekrolog är en kortare minnesteckning över en nyligen avlidna person. Byrman (2004, 9) menar att minnesord kan ses som en mycket kort biografi över en person.

¹ I den svenska översättningen av *Retoriken* översätts termen med uppvisningstal. Termerna ceremoniella tal, genus demonstrativ och epideiktiska tal, tal för hyllning och klander är andra benämningar som används för att beskriva genren. Jag kommer i fortsättningen genomgående att använda termen epideiktiska tal, någon gång lovtal och epideiktisk retorik för att beskriva denna talgenre.

1.1 Syfte

Jag konkretiserar mitt forskningsproblem genom mitt syfte. Uppsatsens syfte är att studera:

1. hur minnesordens författare utnyttjar de topiker som retorisk teori anser lämpliga för lovtal, för att hylla den avlidne,
2. vilka dygder som lyfts fram i minnesorden,
3. om det finns några skillnader i topiker och dygder mellan 1940-talet och 2010-talet,
4. om det finns några skillnader i topiker och dygder mellan kvinnor och män.

1.2 Disposition

I kapitel 1 har jag översiktligt beskrivit de retoriska teorier som är utgångspunkten för min uppsats. Jag har också beskrivit ett forskningsproblem vilket jag konkretiserar med ett syfte för uppsatsen. Kapitel 2 och 3 som ägnas åt litteraturstudier innehåller, dels studier om epideiktiska tal och dess topiker, dels studier som ämnesmässigt anknyter till min empiri nämligen minnesord.

Jag använder litteraturstudien i kapitel 2 och 3 för att konkretisera mitt syfte i ett antal forskningsfrågor i kapitel 4. Litteraturstudien är nödvändig för att få kunskap om de topiker och de dygder som är lämpliga för epideiktiska tal (punkt 1 och punkt 2 i mitt syfte). Det innebär att frågeställningen framför allt utvecklar syftet på dessa synpunkter. I kapitel 5 diskuterar jag för och nackdelar med den metod och det material jag valt

Kapitel 6 ägnas åt en redovisning resultaten av studiet av min empiri, medan kapitel 7 innehåller slutsatser och diskussion.

2. Teoretisk utgångspunkt

I kapitlets första del ges en överblick över de antika tankarna om epideiktiska tal. Litteraturstudien syftar till att undersöka de epideiktiska talens syfte och vilka topiker som används. Det vill säga vilka delar talet har och vad de olika delarna innehåller. I den andra delen studerar jag några exempel på moderna tolkningar. Den teoretiska bakgrunden används för att, dels studera lämpligheten av att använda epideiktiska tal för att besvara mitt syfte och dels ta fram de topiker jag planerar att söka i de minnesord jag studerar.

2.1 Epideiktiska tal

Aristoteles skiljer i Retoriken (2012, 3:3) på tre typer av tal; epideiktiska tal, rådgivande tal och juridiska tal. Han menar att det finns tre typer av tal eftersom det finns tre typer av publik; åskådare epideiktiska tal, domare antingen över kommande handlingar rådgivande *tal* eller

redan utförda handlingar *juridiska tal*. (Aristoteles, 2012, 3:2). Lindqvist Grinde (2012, 39) betonar publikens roll i sin introduktion till *Retoriken*. och pekar också på att syftet med Aristoteles uppdelning förefaller vara att den ska underlätta för talaren att hitta passande topiker till sitt tal.

Chase (1961, 294-295) försöker förstå den klassiska betydelsen av epideiktiska tal. Han menar att sådana tal fanns också före Aristoteles, men att definitionen då främst syftade på att det var en typ av tal som, i motsats till juridiska tal och rådgivande tal, kunde hållas av personer som inte var medborgare i staten, t.ex. vid idrottsevenemang och begravningar.

Laurent Pernot ägnar sin bok "*Epideictic Rhetoric - Questioning the stakes of Ancient praise*" åt att analysera epideiktisk retorik framförallt under antiken. Han menar att retoriska hyllningstal i form av begravningstal uppstod 470-461 f.Kr. i Grekland. Gorgias lovtal till Helena är ett sådant exempel på ett epideiktiskt tal till en mytisk person. Pernot beskriver vidare att den grekiske retoriken Isokrates något senare, omkring 365 f. kr., publicerade det första hyllningstalet till en levande person. Han skriver vidare att Isokrates liksom Aristoteles ställde epideiktiska i relation till andra typer av tal som rådgivande tal och försvarstal. (Pernot 2015, 1-3)

Såväl Pernot (2015, 3) som Chase (1961, 294-295) menar emellertid att det var Aristoteles som kopplade den epideiktiska genren till sitt innehåll av hyllning och klander och tydligt ställde de epideiktiska talen bredvid de rådgivande och juridiska talen. Pernot (2015, 7) visar också att den klassificering som Aristoteles gjorde användes av senare klassiska retoriker som Cicero, Quintilianus samt författarna till olika progymnasmata-utgåvor och Menanders Rhetor. Inte endast Aristoteles (2012) utan också Cicero (2008) och författaren till Ad Herennium (2005) behandlar de epideiktiska talen helt kort i sina verk. Ett undantag är Menanders Rhetor som ägnar större utrymme åt taltypen.

Lauer (2015, 5) har sammanfattat de få ställen där Aristoteles nämner epideiktiska tal. Aristoteles beskriver att epideiktiska tal är en *skriftlig genre (3:12), där talen ges inför en publik (1:3), som syftar till att hylla eller klandra något (1:3), som relaterar till nutid (1:9) och som får sin retoriska kraft genom ethos (1:9), förstärkning (3:17) och sakframställan (3:16).*

I *Retoriken (3:12)* beskriver Aristoteles den epideiktiska genren som skriftlig eftersom syftet med den är att läsa upp talet inte att t.ex. debattera en annan person. Det innebär att innehållet kan bli mera exakt. Talet hålls för en publik (*Retoriken 1:3*) och som Lindqvist Grinde (2012, 39) påpekar så är det, vilken typ av publik det är som hör talet som bestämmer dess genre. Han ser den rådgivande församlingen, domstolen och festen som de tre tillfällen och de

tre publiker som Aristoteles syftar på. Det epideiktiska talet härrör till nutid. Det avser alltså inte att döma tidigare händelse eller ge råd för framtida handlingar utan är här och nu.

En persons ethos kan beskrivas som en persons karaktär eller en persons karaktärsegenskaper (dygder och laster). Aristoteles (1934, 2:8) beskriver, i boken *Den nikomachiska etiken*, dygd som ett karaktärsdrag som leder till måttfulla handlingar. Ett exempel är t.ex. att mod är den måttfulla medelvägen mellan dumdristighet och rädsla. Aristoteles menade att dygderna är i överensstämmelse med människans natur och en nödvändig förutsättning för att leva ett lyckligt² (ibland översatt) blomstrande liv. Aristoteles (1934, 2:8)

Aristoteles (1:9) lyfter fram de dygder som ett lovtal bör innehålla. De är rättfärdighet, mod, måttfullhet, storslagenhet, generositet, frikostighet, lugn, förnuft, vishet och tålamod. Aristoteles poängterar att de dygder som är till nytta inte bara för personen som har dem utan också för andra är de högsta bland dygderna. Han exemplifierar med frikostighet och tapperhet i krig. Pernot (2015, 90) för fram, att de antika retorikerna också betonade, att det är viktigt att genom exempel och bevis visa att dygderna har manifesterats i handlingar och att dessa handlingar verkligen har ägt rum.

Aristoteles (1:9) menar att förstärkningar främst hör hemma i epideiktiska tal, eftersom taltypen tar upp handlingar som alla är överens om är goda eller onda. Det innebär att det som återstår att tala om i ett hyllningstal är att visa att dessa goda handlingar är enastående stora och vackra. Han ger ett antal exempel på förstärkningar som kan användas i epideiktiska tal, t.ex. att någon är den enda eller den störste. I Aristoteles (3:17) ges ytterligare exempel t.ex. att visa att något är skönt eller nyttigt och att lovorda personen som ska hyllas.

Pernot (2015, 88-90) listar ett antal förstärkningar från de klassiska författarna och beskriver deras företräden. De förstärkningar han lyfter fram är:

- Jämförelser som innebär att den hyllade fördelaktigt jämförs med en annan person eller en annan persons handlingar.
- Superlativ som den vackraste eller den modigaste.
- Argument för att något är unikt. De uttrycks ofta som att personen är den enda.
- Argument från auktoritet, det vill säga omdömet kommer från en sakkunnig källa som alla har förtroende för.

² Ett lyckligt, blomstrande liv är översättningar av det grekiska ord Eudaimonia (εὐδαιμονία). Eudaimonia har en vidare betydelse än en lyckokänsla i stunden och beskriver ett beständigt tillstånd av välgång och lycka. Idealbilden av det bästa mänskliga livet.

- Indirekt hyllning som innebär att någon/något med goda meriter också återspeglas på den person som ska hyllas.
- Argument från tradition och ålder med förutsättningen att ålder och traditionella värden möts av prestige och respekt.
- Argument från helhet, det vill säga personen har flera goda egenskaper och är en helgjuten person.
- Blandning av kvantitet och kvalitet. Pernot (2015, 88-90) tar exemplet mäktig och god.

I Retoriken (3:16) diskuterar Aristoteles sakframställan och ser att den har delarna förstärkning och lovord, det vill säga lyfter fram dygder.

Aristoteles levde på 400 talet f.Kr. och en rad antika retoriker har sedan utforskat de epideiktiska talens topiker. Ad Herennium (2005) definierar epideiktiska tal som tal som är avsedda att berömma eller klandra. I Ad Herennium (2005, 82-83) som dateras till 80-90 f.Kr. beskrivs delar i ett hyllningstal. Hyllningstalet bör innehålla en inledning som talar om varför vi håller talet. Därefter bör talet innehålla yttre omständigheter (härstamning, uppfostran, rikedom, inflytande, anseende, vänskapsförhållanden), fysiska egenskaper (snabbhet, styrka, hälsa) och karaktärsenskaper (klokhet, rättrådighet, tapperhet, måttfullhet). Personens karaktärsdrag beskrivs och i hyllningstalet understryks hur de kommit till uttryck i handlingar. Är personen t.ex. stark beror det på flitig träning. Är personen av tvivelaktig härkomst har han överkommit den genom klokhet och så vidare.

Cicero ägnar i *De inventione* endast mycket litet utrymme, två paragrafer, åt epideiktiska tal. Han delar in lovprisning i tre delar; människans karaktär, kroppsliga dygder och yttre tillgångar och menar att de dygder som är goda för mänskligheten generellt och som inneburit en ansträngning att utföra är de som bör hyllas mest (Cicero 2009, 341-349).

Pernot (2015, 35) lyfter fram Menanders Rhetor, en romersk retoriker från 200-talet e.Kr. Menanders Rhetor ägnade stort utrymme åt epideiktiska tal. Han beskriver en disposition för lovtal som innehåller en blygsam inledning. Efter inledningen följer fädernesland och stad, förfäder, födelse, moraliska och fysiska kvaliteter som visas i ungdomsåren, utbildning, yrke, gärningar och vilka dygder gärningarna åskådliggör samt övriga ämnen t.ex. rikedom familj och vänner samt slutligen död.

I Afthonius Progymnasmata en klassisk lärobok från 400 e.Kr. innehåller övningar för olika typer av tal. Ett lovtal till en person föreslås innehålla inledning, härkomst, uppväxt,

livsgärning (inklusive själ, det vill säga egenskaper), jämförelse och avslutning (Afthonius, 2002).

Ström (2011, 36-43) ger en kort genomgång av hur lovtal beskrivs av de antika retorikerna och menar liksom Pernot (2015, 29) att de olika författarnas val av topiker visar hur innehåll i de epileptiska talen konsolideras och utvecklas över tid. Pernot (2015, 49) menar därför att topikerna är väl beprövade och kan ses som effektiva analysverktyg för att avgöra vilket innehåll och vilken disposition som är lämpliga i epideiktiska tal.

Jag har också valt att ta ett mera nutida exempel på de dygder vi menar bör finnas i samhället nämligen de som framgår av grundskolans läroplan. Av Läroplanen för grundskolan framgår att grundskolan *ska fostra till dygderna rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande i överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism* (Skolverket, 2018, 5). Dessa dygder kan alltså ses som de dygder som samhället idag tycker är viktiga.

Vem talaren är har också betydelse. Pernot (2015, 83-85) menar att de antika talarna var i sig aktningsvärda och hade fått uppdraget att framföra talet, t.ex. från staden eller från kejsaren. De epideiktiska talen var alltså oftast inte initierade av en individ utan snarare av att en situation uppstod där ett hyllningstal fordrades, av tradition eller på grund av politiska och sociala behov.

2.2 Betydelsen av epideiktiska tal i samhället

Även om epideiktiska tal skiljer sig från rådgivande tal och dömande tal menar flera nutida retoriker att genren är kraftfull för att skapa förändring, t.ex. Lauer (2015, 16). Han sammanfattar forskningen över epideiktiska tal som att talen har en form som har dimensioner i sig för att både bevara och förändra samhället. Perelman & Olbrechts-Tyteca (1971, 51) menar att epideiktiska tal är kraftfulla. Syftet med taltypen är att öka anslutningen till de gemensamma värden som talaren vill lyfta fram och hylla. Talaren kan i någon mån välja vilka av de gemensamma värdena som hen redovisar. Genren kan därmed sägas vara argumentativ.

Condit (1985, 290-292) menar att epideiktiska tal innehåller hyllning och klander eftersom det är med hjälp av hyllning och klander som vi definierar oss själva. Hon menar vidare att epideiktiska tal tenderar att fokusera på de universella gemensamma värden som ett samhälle har och undvika områden som söndrar. Epideiktiska talet kan lyfta fram vardagliga företeelser och beskriva dem som stora, ädla och glädjande. Genren, menar hon, syftar till att individerna ska känna sammanhang med helheten. Tidigare i sin artikel har Condit (1985, 287-290) lyft

fram tre par av funktioner som epideiktiska tal har, nämligen att definiera/förstå, skapa/dela och uppvisa/underhålla³. Det första ledet syftar på talarens roll och det andra på publikens roll.

Sullivan (1993, 116-117) betonar att epideiktiska tal inte definieras av någon specifik form utan av dess syften att bevara, undervisa och fira. Sullivan lyfter också fram betydelsen av att talet uppförs artistiskt och skickligt. Genom att göra det poängterar han ytterligare en dimension av genren. Han menar att det ethos den person har som håller talet är viktig vid epideiktiska tal, eftersom dessa tal oftast inte bygger på t.ex. logiska resonemang (logos) som åhörarna kan förlita sig på. Sullivan (1993, 128) diskuterar också här och nu aspekten av epideiktiska tal liksom den samhörighet som kan uppnås mellan talaren och publiken. Han menar att epideiktiska tal bör definieras som tillfällen då talaren säger just det som behöver sägas vid tillfället i en samhörighet mellan sin och publikens bild av verkligheten.

Flera forskare betonar, liksom Sullivan, den samhörighet mellan talare och publik som de menar genren förutsätter. Ström (2011, 37) sammanfattar att talaren ges möjlighet att visa upp och dela lämpliga dygder med sin publik. Mral (2008, 38) betonar också hon att epideiktiska tal skapar gemenskap genom att visa på gemensamma dygder. Hon menar att dessa är beståndsdelarna i en grupps doxa. Epideiktiska tal kan därför vara viktiga i en krissituation där en grupps doxa är hotad. Richardson (2018, 118) diskuterar genren epideiktiska tal och drar slutsatsen att talet kan anropa, forma och förnya de normer som finns i samhället. Pernot (2015, 98-99) uttrycker det som att epideiktiska tal förstärker uppslutningen runt de gemensamma och accepterade värderingar som finns i samhället. Han menar att genom att hylla en person, förevisas samtidigt de värderingar i samhället som lyfts fram i hyllningstalet. Jag tolkar det som att hyllningstal visar de värderingar och dygder som gruppen i samhället har.

Litteraturen visar på några tydliga särdrag för den epideiktiska genren. Den är inriktad på här och nu, den skapar samhörighet i en grupp genom att innehålla de värden som gruppen är överens om och att den fokuserar på hyllning och klander. Även om den inte uppmanar till handling så behöver inte det betyda att den inte kan ha betydelse för att förändra en grupps värderingar. De förändrade värderingarna kan i sin tur leda till handling. Från mitt perspektiv är det tydligt att minnesorden bör kunna belysa min forskningsfråga, nämligen vilka dygder och handlingar vi som grupp ser som hedervärda. Även om flera forskare betonar att de epideiktiska talen kan skapa förändring tillåter inte genren att talaren tar för många steg från vad som är accepterat i samhället. Talaren kan dock välja att lyfta fram olika aspekter på föredömliga

³ Underhålla har här betydelsen roa, glädja, förströ.

karaktärsdrag eller dygder. Valet av de handlingar som redovisas ger en bild av vilka handlingar som anses föredömliga.

3. Tidigare forskning om minnesord

Det finns ett fåtal tidigare undersökningar om innehållet i svenskspråkiga tidningarnas familjesidor, vilka inkluderat minnesord, t.ex. den tidigare nämnda Byrman (2004, 2013) och Koivusalo (2016). Syftet i de tre referenserna har varit att studera skillnader mellan hur män och kvinnor beskrivs i minnesorden. Ytterligare en studie, en kandidatuppsats, är författad av Persson & Ljungholm (2011). De har ett journalistiskt perspektiv och de menar att minnesorden är statiska, likriktade, livlösa och gammalmodiga där positiva klichéer staplas på varandra. De ser en skillnad mellan engelska och svenska minnesord där de engelska är mer innovativt skrivna och menar att skillnaden kan bero på att de engelska är skrivna av journalister och de svenska av lekmän.

Persson & Ljungholms kritik är inte ny. Pernot (2015, 72-74) visar att redan under antiken fanns en kritik mot de epideiktiska talen för att de innehöll lögnen och uttjanta patetiska plattityder. Han beskriver att Sokrates kritiserade begravningstalen för att vara lögnaktiga. Pernot (2015, 49) menar dock att en god användning av de epideiktiska topikerna innebär att talaren bedömer vilka topiker som bör användas och väljer de som passar för lovtalet och för att lyfta fram de specifika företräden som personen som ska hyllas har. Det epideiktiska talet kan därmed bli unikt och sant.

Byrman (2004, 2013, 66) kom i båda sina studier fram till att genus i texterna var traditionellt konstruerade utifrån ett förhärskande synsätt på mäns och kvinnors roller i samhället. Hon sammanfattar sina slutsatser med att kvinnor beskrivs utifrån hur de är t.ex. genom att beskriva utseende och karaktär medan männen beskrivs utifrån vad de är, t.ex. utifrån framgång i yrkeslivet. Byrman (2013, 66) frågar sig om förklaringen kan vara att minnesorden skrivs av lekmän som inte är tränade i genuskänslighet.

Byrman analyserar både idéinnehåll, språk och kontext i minnesorden. Hon visar att texterna följer en struktur av orientering, komplikation, värdering, resultat och upplösning. (Byrman 2013, 64-65)

Såväl Byrman som Persson & Ljungholm lyfter fram brister i minnesorden. De menar att dessa beror på att de är skrivna av lekmän. Utifrån mitt syfte ser jag inte dessa brister som ett problem utan snarare som en av anledningarna till att jag valde ett material skrivet av lekmän. Utifrån min litteraturgenomgång ovan förväntar jag mig att ett lovtal lyfter fram de delar av det

traditionellt konstruerade synsättet som är just förhärskande. Jag vill hitta de dygder som gruppen runt den avlidne känner sig hemma i och ser som lovvärda, inte dygder som filterats genom ett utanförstående perspektiv.

Koivusalo (2019) studerar i sin Pro gradu-avhandling 38 minnesord i finska Huvudstadsposten år 2012 från ett könsperspektiv. Hon kommer fram till att minnesorden för män fokuserar på att berömma personens insatser i framförallt arbetslivet. Hon ser dock inte i sitt material från 2012 att kvinnor framförallt beskrivs i relation till sin familj. Hon tror att det kan ha skett en utveckling i samhället sedan Byrmans studie. Koivusalo visar att kvinnor också beskrivs som skickliga i sin yrkesroll även om omnämmandet släkt och familj är vanligare i minnesord över kvinnor än över män. (Koivusalo, 2019, 66-67)

Från mitt perspektiv är det också intressant att hon vill studera möjligheten att använda epideiktiska tals undervisande, hyllande och upprätthållande funktioner i enlighet med Sullivan (1993, 116) för att analysera sitt material. Koivusalo (2019, 68) studerar minnesorden utifrån upprätthållande funktionen genom att studera den avlidnes omgivning och sociala sammanhang, den utbildande funktionen genom att studera personens livsverk och den hyllande funktionen genom att studera personernas egenskaper. Hon kommer fram till att de tre funktionerna nästan alltid förekommer tillsammans med syfte att hylla och tar sin utgångspunkt i de värderingar som talaren vill upprätthålla. Hon ser också att minnesorden har fler funktioner t.ex. informativa, terapeutiska eller att marknadsföra den organisation den avlidne verkat i.

Koivusalo (2019, 69) konstaterar att minnesorden är präglade av de händelser som just den generation de avser har upplevt. I hennes empiri, en generation som i Finland först levte under krigs- och nödtid, sedan under återuppbyggnad och slutligen under högkonjunktur. I 17 av de 38 minnesorden är t.ex. andra världskriget ett tema (Koivusalo, 2019, 39). Detta konstaterande att livsgärningen är specifik för den grupp som studeras är viktig att reflektera över också i förhållande till mitt val av material som ju består av minnesord i just en specifik tidning med en konservativt borgerlig profil.

Utifrån mitt syfte är också en avhandling av Josefin Englund *Som folk är mest* intressant. I den studerar hon den bild män och kvinnor ger av sig själva i kontaktannonser. Englund (2018) är intressant eftersom hennes syfte är att genom annonserna hitta idealbilden av män och kvinnor det vill säga ett syfte som är ungefär detsamma som mitt. Vidare studerar hon hur idealbilden förändrats från 1880 till 1970-talet. Hon studerar alltså också ungefär samma tidsperiod som den jag studerar.

Englund (2018, 198-201) visar att idealbilden av mannen förändras under perioden från att han skulle ha egenskaper som karaktärsfast, ordentlig och nykter med en ekonomisk möjlighet att försörja sin fru, till ett tydligare fokus på enbart egenskaper och då egenskaper som glad, öm och förstående. I början av perioden är också kvinnans ekonomiska tillgångar viktiga. En egenskap som förs fram i början av perioden är att kvinnan ska vara bildad, men också huslig, trevlig, glad, snäll och rar. Under slutet av perioden är social- omvårdande-, och föräldraförmåga fortsatt viktig, men kvinnor definierar sig också som person utifrån sitt yrke. Fritidsintressen har fått ökad betydelse i slutet av perioden. I sin studie av en stor mängd enskilda annonser betonar hon också att det under hela perioden finns en stor variation i den bild de kontaktsökande ger av sig själva och av den de söker.

Intressant är en likhet mellan de resultat Englund (2018) och de resultat som Koivusalo (2019) redovisar nämligen att i nutida annonser beskrivs kvinnor både som familjeorienterade och med en yrkesroll.

Två svenska forskare har studerat hur dygder presenteras och förändras i tillfällighetsverser, minnesord och gravstenar under 1700-talet och 1800-talet. Lundblad (2003, 50-51) studerar hur minnesord, gravstenar och begravningsstal speglade den högborgerliga statutsbilden i Gävle under 1800-talet. Han kommer fram till att vid periodens början speglades status genom personliga egenskaper (egenskapsbaserad statusbild) medan den under slutet av perioden speglades av den affärsverksamhet som bedrivits (verksamhetsbetingad statusbild). Lundblad ser det som en följd av att personlig tillit inte längre var lika viktigt för affärsverksamheten.

Lindqvist (2002, 255) studerade i sin avhandling de tillfällighetsverser i form av gravtal, som hölls för avlidna handelsmän under 1700-talet. Han studerar speciellt vilka dygder som verserna betonade. Han visar att de dygder som lyftes fram i gravtalen för handelsmän var hederlighet, att inte stjäla eller ljuga, att vara skicklig och att vara uppriktig och ha en gedigen personlighet. Också Lindqvist (2002, 255) ser en förändring av versernas innehåll under 1700-talet. Det är inte längre tillräckligt för handelsmännen att vara hederliga de bör också vara givmilda för att ses som dygdiga personer.

Inte enbart den nutida mer generella forskningen om epideiktiska tal utan också såväl Lundblads som Lindqvists forskning indikerar att jag bör förvänta mig att de dygder som lyfts fram i minnesorden från 1940-talet inte är desamma som de som lyfts fram på 2010-talet. Samhället har förändrats under denna period och detta borde speglas i vilka dygder och handlingar som ses som viktiga.

Curt Dahlgren (2000, 109-123) har studerat hur dödsannonser utformning har förändrats mellan 1940-talet och 1990-talet. Hans studie visar att annonserna har individualists samtidigt som kristna referenser i annonserna minskar i omfattning. Antalet referenser som är allmänreligiösa d.v.s. på något sätt refererar till ett varande efter döden ökar också i omfattning på bekostnad av kristna referenser. Ett exempel är t.ex. att korset i annonserna bytts ut mot andra bilder med betydelse för den avlidne. Jag borde alltså förvänta mig att också de kristna referenserna i minnesorden är färre i de nutida minnesorden jämfört med minnesorden från 1940-talet.

Trots att mitt syfte är att studera de topiker och de dygder som finns i minnesorden i allmänhet så visar min litteraturstudie att jag kan förvänta mig skillnader mellan mäns och kvinnors dygder och livsgärning. Qvist (1980) har delat in kvinnohistorien i perioder som speglar huvuddragen i utvecklingen. Qvist (1980, 46) skriver om emancipationsperioden från slutet av 1800-talet till mitten av 1920-talet då lagstiftningen blev mer könsneutral. Det ledde till att kvinnor fick rösträtt, tillträde till högre offentliga tjänster och rätt att besluta över sina egna tillgångar. Mellankrigstidens ekonomiska problem och lägre nativitet skapade antifeministiska stämningar som hotade t.ex. gifta kvinnors rätt att arbeta (Qvist 1980, 48).

Under 1940-talet och 1950-talet följde ett kärnfamiljs- och hemmafruideal, men också en ökad valfrihet för kvinnan att också yrkesarbeta. Den ekonomiska utvecklingen var stark (Qvist 1980, 48).

På 1960-talet grundläggs en politik med t.ex. utbyggnad av barnomsorg och föräldradighet som möjliggör en ökning av andelen yrkesarbetande kvinnor Denna strömning fortsätter på 1970-talet. (Qvist 1980, 48)

För min uppsats är det viktigt att ta med sig att det fanns ett hemmafruideal under den tidsperiod då mina dåtida minnesord skrevs, samtidigt som de kvinnor och män som beskrevs började sin livsgärning under emancipationsperioden. De personer som nämns i de nutida annonserna började sitt vuxenliv under en period av hemmafruideal, men har också levt under en period då kvinnan i större utsträckning förväntades yrkesarbeta.

4. Forskningsfrågor

Litteraturstudien har gjort det möjligt att precisera syftet ytterligare i ett antal forskningsfrågor. Punkt 1 i syftet behandlar huruvida minnesordens författare utnyttjar de topiker som anses lämpliga för ett lovtal. I frågeställningen preciseras de topiker som förenar flera av de författare

som diskuterar minnesordens topiker, Jag utgår därför från de element jag beskrivit nedan och söker dem i minnesorden. Det innebär elementen:

- Inledning ,
- Narratio, sakframställan (berättelse)
 - Härkomst, som består av hembygd och släkt. Då barndomen i de flesta fall är integrerad med släkt och hembygd har jag också barndom under härkomst.
 - Studier
 - Livsgärning vari ingår yrke, aktiviteter utanför yrkeslivet, vänner, familj och sjukdom.
 - Eftermäle
- Avslutning

Inledning och avslutning kan till sitt innehåll delvis överlappa innehållet i uppsatsen. Jag har tagit med dem specifikt eftersom de är viktiga delar i minnesordets topiker. Av samma anledning har jag också studerat minnesordens disposition. För samtliga delar studerar jag vilka händelser som lyfts fram under de olika faserna i livet

Litteraturstudien ger också ett ökat innehåll i punkt 4 i syftet nämligen om skillnader mellan dåtid och nutid och mellan män och kvinnor. Byrman (2013, 66) beskriver skillnader i huvudteman mellan män och kvinnor medan Koivusalo (2019, 69) inte ser motsvarande förändring varför jag särskilt kommer att studera hur familj kontra yrkesliv beskrivs för män och kvinnor.

Av litteraturstudien framgår ett antal dygder. Jag har delat upp dygderna i intellektuella dygder och kroppsliga dygder vilket innebär en konkretisering av framförallt punkt 1 och 3 i syftet. För de olika dygderna har jag studerat hur dessa beskrivs i anslutning till de olika grupperna av topiker i minnesordens disposition och om det finns skillnader mellan mäns och kvinnors dygder på 1940-talet och idag.

Flera forskare t.ex. Sullivan (1993, 116-117) menar att författarens ethos viktigt. Jag kommer därför också att studera författarna och vad som är möjligt att utläsa om deras uppdrag och deras relation till den avlidna person de skriver minnesord om.

5. Material och metod

Det material jag har valt består av minnesord över avlidna personer. Jag har valt minnesord eftersom de tydligt ingår i genren lovtal. Litteraturstudien visar att författarna till lovtal lyfter fram de egenskaper den avlidne hade och de gärningar den avlidne gjort som den omgivande

gruppen uppfattar som goda. Det vill säga författarna till minnesorden letar egenskaper och handlingar hos den avlidne som uttrycker gruppens *försanthållanden, trosföreställningar och förgivettaganden*. Jag antar också att minnesord är en typ av text där författarna vill följa decorum⁴, så att minnesordet både kan bli till tröst för de sörjande och hedra de författare som tagit på sig eller fått uppdraget att skriva minnesordet. Det medför att författarna strävar efter att hitta det innehåll som Condit (1985, 292) beskriver som typiskt för epideiktiska tal, nämligen de beröringspunkter som slår an mot de föreställningar som är gemensamma för den grupp som läser minnesorden och undviker förhållanden som kan vara kontroversiella.

Urvalet består av 100 observationer det vill säga 100 minnesord från Svenska Dagbladet (SvD). Minnesorden är skrivna av personer i den avlidnes krets snarare än av t.ex. journalister och jag bedömer att de därför är mer genuina. Jag har slumpmässigt valt:

- 25 minnesord för avlidna kvinnor och 25 minnesord från avlidna män under femårsperioden 2013-2018
- 25 minnesord för avlidna kvinnor och 25 minnesord från avlidna män under femårsperioden 1945-1950.

Tidpunkterna är valda så att det skiljer en knapp människoålder, 60- 70 år, mellan dem. För tidpunkten från 2013 till 2018 har jag öppnat SvD:s elektroniska arkiv var tredje månad och slumpmässigt valt det översta minnesordet i tidningen innan jag öppnat nästa tidning. Har det inte funnits minnesord för både kvinnor och män har jag gått vidare och öppnat en ny tidning tills jag hittat ett minnesord för en person från det kön som saknas. För minnesorden från åren 1945-1950 sökte jag i SvD:s historiska arkiv på ”in memoriam”, vilken var rubriken vid denna tidpunkt och med något tidsintervall slumpmässigt valt de minnesord som hittats i sökningen.

Under perioden 2013-2018 finns 2-3 minnesord per dag i tidningen. Antalet var färre under perioden 1945-1950. Andelen kvinnor som fått minnesord är färre än andelen män som fått minnesord. En studie av samtliga minnesord månaderna januari, april, juli och december under år 2015 visar att 76 procent av minnesorden avsåg män och 24 procent avsåg kvinnor. Motsvarande andelar för samtliga minnesord år 1947 var 81 procent för män respektive 19 procent för kvinnor. De flesta minnesorden avsåg alltså män såväl på 1940-talet som under 2018. Andelen minnesord för kvinnor har endast ökat svagt från 19 till 24 procent mellan de två undersökta perioderna. Antalet minnesord med rubriken ”in memoriam” var färre på 1940-talet. År 1947 var antalet strax under 70. Antalet kan antas vara runt 1 100 per år under perioden

⁴ Decorum är ett ord för att beskriva det passande, till exempel vad som är socialt passande i en situation.

2013-2018, om jag förutsätter att antalet minnesord de fyra månader som räknades är representativa för resten av året också. Det bör noteras att det i tidningen på 1940-talet var möjligt att, förutom genom ett minnesord, uppmärksamma den avlidne genom att tillkännage dödsfallet med en kort beskrivning av ålder och yrke, genom en dödsannons och genom en beskrivning av begravningen. I SvD på 2010-talet förekom endast dödsannonser och minnesord.

Jag har studerat minnesordens innehåll så som de är skrivna och jag har inte undersökt i vad mån uppgifterna i dem är sanna eller inte. Det är alltså den beskrivning som författarna ger av personerna som analyseras. Min teoretiska utgångspunkt innebär dock att jag förutsätter att författarna har valt dygder och topiker som den grupp som minnesorden riktar sig till är överens om.

Mitt val av tidning, SvD, beskrev sig i sitt minnesnummer år 1934, som ett *frisinnat sansat och svensk organ för de borgerliga klasserna* (SvD, 1934, 36). År 1940 var tidningens hållning enligt Andersson (1960, 346) *ett språkrör för konservativa och näringsvänliga intressen*. Numera beskriver sig tidningens ledarsida som obundet moderat med en värdegrund som kombinerar liberalism med konservatism (SvD, 2003). Tidningen har alltså varit konservativ under båda de perioder jag undersöker och jag förväntar mig att författarna till minnesorden hör till tidningens läsekrets. Jag förväntar mig alltså att de tillhör den del av Sveriges befolkning som delar tidningens värderingar snarare än de som t.ex. haft en mera socialistisk politisk hållning.

Jag har valt SvD eftersom det är en stor rikstäckande, om än Stockholmsbaserad, tidning med samma värdegrund under hela perioden. Jag har endast valt en tidning eftersom jag också vill fokusera på skillnader över tid och materialet blivit alltför omfattande om också skillnader i minnesord mellan olika tidningars målgrupper skulle studerats.

För minnesorden i SvD ställer tidningen upp vissa villkor för hur de ska vara utformade. Jag kan se att dessa villkor var friare från tidningens sida på 1940-talet. För de nutida minnesorden gäller att de ska vara högst 2 500 tecken långa och innehålla uppgifter om den avlidnes ålder och närmast sörjande. I minnesorden ges denna information i inledningen. Minnesorden får inte heller vara riktade till den avlidne. (SvD, 2019)

Minnesorden från 2013-2018 nämner alltså i första stycket, den avlidnes ålder och närmsta anhöriga. Jag kan därför räkna ut medelåldern för män, vilken var 79 år och medelåldern för kvinnor vilken var 82 år. Den yngsta personen var 67 år. De personer som avled mellan 2013 och 2018 började alltså sitt vuxenliv med yrkesval och familjebildning utifrån de förutsättningar som gällde på 1940 och 50-talen.

Minnesorden från 1945-1950 har ingen bestämd inledning och den avlidnes ålder nämns sällan i minnesorden. Medelåldern var ungefär 10 år lägre på 1940-talet jämfört med 2010-talet (SCB, 2019). De personer som minnesorden avsåg kan antas ha fötts under 1870-1880-talet och började sitt vuxenliv med de förutsättningar som gällde strax före förrförra sekelskiftet. I minnesorden från 1940-talet finns tre personer för vilka det framgår att de avlidit i 20-30 årsåldern genom olyckor eller sjukdom.

5.1 Metod

Den metod jag valt för min studie kan beskrivas som att jag analyserar texter genom en hermeneutisk kvalitativ metod. Ödman (2007, 235-243) beskriver metoden bland annat som att det är viktigt att tänka på att forskaren tolkar och väljer i materialet utifrån sin förförståelse. Att metoden är hermeneutisk innebär alltså att materialet tolkas av forskaren. För att tolkningen ska påverkas i mindre mån av forskarens förförståelse av ämnet blir det viktigt att hen närmar sig materialet med öppna frågor och reflekterar över hur de delar som väljs ut förhåller sig till helheten. Det är också viktigt att skriva på ett sådant sätt att läsaren kan göra en egen bedömning av de slutsatser forskaren gör.

Jag analyserar alltså text utifrån de frågor jag ställer i mitt forskningsproblem och utifrån min teoretiska utgångspunkt. Den innebär att en studie av topiker kan ge en bild av den doxa en grupp har. I mitt fall vilka värderingar och dygder som ses som goda i samhället.

Det finns också flera andra retoriska metoder som skulle kunna vara framgångsrika. En är att koppla analysen till framing. Framing är en retorisk metod för att studera texter retoriskt. Framing definieras av Entman (1993, 54) som att vissa aspekter betonas i en text med syftet om att övertyga läsaren om en viss problemdefinition, viss kausalitet, vissa värderingar eller vissa handlingsalternativ. Vissa delar i kommunikationen betonas alltså för att nå önskat syfte.

En del av syftet består i att beskriva skillnader mellan män och kvinnor och därmed skulle retorisk feministisk analys kunna vara en lämplig metod. Denna metod definieras av Griffin (2009, 396) som en förståelse för att konstruktionen av kön och könsroller sker inom en kultur och är central för att förstå kommunikation. Som metod syftar den ofta till att analysera objekt utifrån kön och hitta och förklara hur kön konstrueras upprätthålls, utmanas och förändras.

Det är lätt att se hur metoder inom framing och feministisk analys skulle kunna bidra till att besvara mitt syfte. Samtidigt ser jag en nackdel i att metoderna fokuserar på att studera och förklara aspekter av talen som skulle kunna leda ifrån mitt syfte. En feministisk analys skulle i högre grad än vad jag avser fokusera på att studera skillnader mellan kvinnor och män. Framinganalys skulle i högre grad fokusera också på också andra faktorer än värderingar t.ex.

problemdefinition. Jag väljer därför att enbart studera innehållet i minnesorden utifrån litteraturen runt topiker och epideiktiska tal.

Patton (1990, 24-26) beskriver kvalitativa metoder som metoder där helheten och förståelsen av sammanhanget viktig. Den kunskap som skapas, skapas från en förståelse av helheten i enskilda observationer. Guba & Lincoln (1994, 105-117) har etablerat fem begrepp för att bedöma trovärdigheten av kvalitativ forskning. Begreppen är pålitlig, förtroendeskapande, överförbar, konfirmerad och autentisk.⁵ Conelly (2016, 435-436) menar att viktiga åtgärder för att skapa pålitlighet, förtroende och konfirmation är att dokumentera de steg och val som forskaren gör i studien, vara vaksam på sina egna fördomar i tolkningen och att presentera resultaten på ett sådant sätt att det är möjligt att följa resonemanget mellan slutsatser och de ursprungliga källorna. Eftersom kvalitativ forskning tittar på en specifik situation är överförbarhet ett besvärligt begrepp, men kan tolkas som att forskaren kan översätta resultaten till andra grupper eller situationer där förhållandena är likartade.

I den del av uppsatsen där jag studerat hur topiker för lovtal används kommer jag att använda en deduktiv ansats. Det vill säga jag kommer att utgå från de topiker jag hittat i litteraturen och studera om och hur de används för att hylla den avlidne. I den del av uppsatsen som behandlar dygderna kommer jag att använda en induktiv ansats och samla de dygder jag hittar i minnesorden för att sedan försöka gruppera dem för att hitta gemensamma värden som författarna vill lyfta fram. Slutligen kommer jag att diskutera mina skapade grupper av dygder i förhållande till de dygder som lyfts fram i litteraturen.

Jag har valt att anonymisera minnesorden. Mitt val stod mellan att hitta på namn i de fall de förekommer såväl för att källhänvisa som i citaten. Eftersom namn både kan vara generationsbundna och släktspecifika har jag valt att inte göra det. Jag har istället numrerat mitt material från 1 till 25 med tillägget MF respektive KF för minnesord från 1940-talet och MN respektive KN för nutida minnesord. M står för man och K för kvinna.

För att underlätta läsningen använder jag också ordet dåtida för minnesord skrivna på 1940-talet och nutida för minnesord skrivna på 2010-talet.

Jag har tagit hjälp av analysprogrammet Nvivo för att analysera texten i minnesorden. Nvivo är ett IT-stöd för kvalitativ forskning. Nvivo ger möjlighet att indexera, organisera och analysera materialet utifrån teoretiska frågeställningar (Bazeley & Jackson, 2013, 23). Paulus m.fl. (2017, 42-43) lyfter fram vikten av att det bör framgå hur Nvivo använts och hur det

⁵ Autentisk innebär att den grupp som undersöks känner igen sig i de slutsatser forskaren gjort

bidragit till analysen. Paulus m.fl. (2017, 42) likväl som Bazeley & Jackson (2013, 2-6) betonar att programmet måste användas som ett hjälpmedel och inte styra forskningen.

Jag använde Nvivo för att katalogisera de enskilda minnesorden och indexera dem i enlighet med den struktur jag redovisar i kapitel 5. Därefter använde jag programmets möjligheter att ordna materialet för att lättare synliggöra de sammanhang jag vill studera, t.ex. om och i så fall hur personens livsgärning används för att synliggöra dygder. Jag har också använt de sökfunktioner som finns i programmet t.ex. för att leta ord och skapa kluster för att se om det finns sammanhang som jag borde undersöka vidare eller dygder som jag missat. Jag drog också nytta av möjligheten att löpande koppla uppslag och idéer för analysen till materialet medan jag arbetade med det. Jag exporterade därefter merparten av resultaten från Nvivo till Excel för vidare bearbetning i samband med analyserna.

Användningen av Nvivo medför att jag kan gå tillbaka till de kluster och de anteckningar jag gjort, vilket ökar spårbarheten i materialet. Jag har också valt att redovisa citat och sammanställningar av dygder, vilket ökar möjligheten för läsaren att bedöma om hen skulle tolka citat på samma sätt som jag gjort.

6. Människoideal i minnesorden - resultat

De nutida minnesorden bestod av 370 ord för kvinnor och 400 ord för män. Variationen i längd är inte så stor och påverkas förmodligen av att SvD har ett antal tecken som minnesorden inte får överskrida. De äldre minnesorden är ungefär 100 ord kortare, 270 ord för män och 280 för kvinnor. Som tidigare nämnts gav den del av familjesidorna under 1940-talet som avsåg avlidna möjlighet att föra in dödsannons, minnesord och en beskrivning av begravningen medan den nutida familjesidan vad gäller avlidna enbart består av dödsannonser och minnesord. Detta kan ha påverkat minnesordens längd.

Läsbarhetsindex (LIX) är en beräkning som kan användas för att studera hur lättläst en text är. Beräkningen bygger på medeltalet ord per mening och andelen ord med fler än 6 bokstäver. LIX uttrycks i procent och intervallet 40-50 räknas som normal, medelsvår tidningstext (LIX, 2019). LIX-talet var uppemot 50 för texterna från 1945-50 och 44 för de nutida texterna. Det innebär alltså att de nutida minnesorden innehöll kortare meningar och/eller kortare ord.

En läsning av minnesorden antyder att minnesorden från 1945-50 var mer varierande än de nutida minnesorden. Ett exempel är antalet ord, där det finns en större variation mellan riktigt korta och litet längre minnesord. Ett andra exempel är språkval. De dåtida minnesorden var

generellt mer högtravande, men variationen i språk från ett mindre eller mer högtravande språk var trots detta större. Ett exempel på det senare är citatet. *Vi bländas av den ära som nu flammat upp över Din hjältedöd. Vi bäva för de svaga som höllos uppe av Din kraft och levde lyckliga i Ditt hägn* (MF3) De nutida minnesorden har också en av tidningen bestämd inledning vilket också medför att åtminstone en möjlighet till variation inte finns i de nutida minnesorden.

6.1 Författarna

22 av 25 minnesord för män från 1940-talet är skrivna av en eller flera män. Två av minnesorden är undertecknade med initialer, vilket gör att det inte går att veta vilket kön författaren har. På 1940-talet skrevs 16 minnesord för kvinnor också av en kvinna, ett är undertecknat av både män och kvinnor, sex är undertecknade av män och i två fall är minnesordet underskrivet med initialer. För de sex minnesord som är undertecknade av en man framgår i två fall att författarna också tillhörde de närmast sörjande.

Författarna till de nutida männens minnesord var i 20 fall skrivna av män, i två fall av kvinnor och i två fall av både män och kvinnor. Tre hade undertecknats med initialer, så kön framgick inte. I de två fall då minnesorden för män var underskrivna av kvinnor var en av dessa en konstkritiker (den avlidne var konstnär). I det andra fallet framgår endast att författaren ingått i den avlidnes vänkrets. I de nutida minnesorden för kvinnor är 13 undertecknade av kvinnor, tio av både män och kvinnor och två av män. I de fall minnesorden var undertecknade av män så var dessa i båda fallen söner till den avlidna och de undertecknar minnesordet som representanter för de nära släktingarna. Det är alltså vanligast att män skriver minnesorden över män och kvinnor över kvinnor. En översikt ges i bilaga 1.

I åtta fall av minnesord för nutida kvinnor och i nio fall för minnesord för nutida män framgår det tydligt att kollegor eller den avlidnes chef skrivit minnesorden. En skillnad i jämförelse med minnesorden från 1940-talet är att dessa i minst sex fall är skrivna av medlemmar i en ofta yrkesanknuten förening som den avlidne varit medlem i t.ex. färghandlarnas förening eller en sammanslutning för kvinnliga läkare. Detta förekommer tydligt i endast i två fall i de nutida minnesorden.

6.1.1 Känslor, avsked och livet efter döden

De känslor författarna lyfter fram i texten är saknad, sorg och beundran. Av avsnitt 6.2.1 och 6.2.3 framgår att framförallt minnesordens avslutning innehåller text om sorg och saknad. I de dåtida minnesorden förekommer anspelningar på den avlidnes begravning t.ex. Ej minst denna dag, då hennes stoft viges till den sista vilan (KF25). Anspelningar med detta innehåll

förekommer inte i de nutida minnesorden. Döden nämns också oftare i de dåtida minnesorden än den gör i de nutida.

För dåtida kvinnor finns följande beskrivningar av döden; *gått till en annan värld* (KF1) *kallats bort* (KF5) *sant kristen* (KF9), *skilsmässan från Jordelivet* (KF13), *sista vilan* (KF25, KF2). I tre fall nämns döden i de nutida minnesorden för kvinnor i ett fall (KN8) beskrivs hur den avlidne lever vidare genom barn, barnbarn och make, i det andra beskrivs döden som insomnade (KN1) och i det tredje nämns att jordeliv nu ändats (KF17).

För dåtida män finns följande beskrivningar glidit över gränsen till evighetens land (MF4), avbröts en levnad (MF6), MF8 älskade livet. Måhända är det en lycka att få lämna det, när det ter sig som ljusast och mest löftesrikt (MF8); befriats från sitt sjukläger (MF24). Din förgängliga del viges snart till vila på hembygdens griftegård, men något av din själ lever kvar bland vännerna, *tills vi också stå inför vår sista långfärd*. (MF19). För nutida män nämns döden två gånger i ena fallet som *slutet* (MN19), och i det andra fallet med kristet innehåll *Med rötter i kristen tro och djupt förankrad i frikyrkorörelsen var döden inte slutet för honom, som hade tron på det himmelska hoppet* (MN23).

6.1.2 Förstärkningar

Det finns en mängd förstärkningar i minnesorden. Samtliga minnesord innehåller jämförelser, ingen enda med en annan utpekad person, utan istället med mer eller mindre väl definierade grupper. Samtliga minnesord beskriver också flera aspekter av personens karaktär. Det vill säga författarna argumenterar från helhet och lyfter fram flera goda egenskaper.

Dessa sammanfaller nära med en blandning av olika typer av egenskaper det vill säga kvantitet och kvalitet. I flera fall kombineras egenskaper som framgångsrik och ödmjuk eller rolig och klok. KN1 *var en mycket omtänksam, kunnig och rolig kollega* eller *Generös som få och klok som få var det ett privilegium att kunna räkna MN1 som en vän*. Det innebär att författarna i de flesta visar att personen hade en helgjuten personlighet genom att lyfta fram mer än en egenskap hos personen. I bilaga II redovisas de egenskaper personerna fått vilka visar att de flesta minnesorden lyfter fram olika aspekter i personens karaktär. I något fall använder författarna begreppet *gedigen* t.ex. *För oss, som arbetat som MF17:s kolleger eller under hans insiktsfulla ledning känns hans bortgång dubbelt svår, då vi i honom inte bara såg den dugande uppslagsrike ingenjören utan även en sällsynt fin och helgjuten människa och vän*. I de flesta fall låter författarna egenskaperna och exemplen tala för sig själva.

Tabell 1. Förstärkningar i minnesord

	Auktor- itet	Ålder/ traditon	Super- lativ		Auktor- itet	Ålder/ traditon	Super- lativ
KF	2	3	3	MF	1	2	3
KN	0	0	2	MN	1	0	2

Under rubriken superlativ har jag tagit upp de minnesord som innehåller superlativ. Det vill säga ord som uttrycker att personen har en egenskap i högre grad än andra, till exempel beskrivningar som den vackraste eller den kunnigaste. Det har inte räckt att personen t.ex. beskrivs som *mycket språkkunnig* (KF1) eller *Alltid entusiastisk för kvinnornas strävanden har hon nedlagt ett omfattande och oegennyttigt arbete för föreningens medlemmar* (KF23). Det är besvärligt att skilja mellan superlativ och att någon är unik. Jag har därför valt att tolka att någon är unik som en superlativ. Förutom superlativ har jag lyft fram de fall där författarna hämtar argument från en auktoritet eller från ålder/tradition.

I tabell 1 lyfter jag alltså fram några typer av förstärkningar. Jag har varit restriktiv i valen och endast tagit med de citat som tydligt visar på förstärkningen. Det innebär att antalet förstärkningar i tabellen nedan är litet. Det är viktigt att komma ihåg att samtliga minnesord innehåller förstärkande positiva ord där personen beskrivs på ett positivt sätt. (Se Bilaga II)

Två av författarna till minnesord över dåtida kvinnor använder auktoritet som förstärkning. I ett fall har en fostermor, själv flykting, tagit hand om och uppfostrat flyktingbarn och författaren skriver då om barnen. *De erhöilo goda anställningar, och den lilla flickan gifte sig med en svensk civilingenjör.* (KF4) Det vill säga auktoriteten av svensk civilingenjör visar på den goda uppfostran. Författaren till KF24 använder auktoritetsförstärkning två gånger. Dels fick KF24 utbildning av *den då mest kände "havearkitekten" I. P. Andersen* och dels ett omdöme från manliga kollegor *Även hennes manliga kolleger hyste den största sympati och aktning för henne.* Det vill säga auktoriteten är läraren och manliga kollegor. I ett fall används auktoritetsförstärkning för en dåtida man då författaren räknar upp kända vänner. *han synes ha stått sina lärare professorerna Burman och Reuterskiöld nära, ävensom att han stod i vänskapligt förhållande till professorerna Hägerström, Håkan Sjögren m.fl.*

I tre fall (KF2, KF7, KF11) beskrivs personen som en länk till något positivt gammalt där denna länk beskriver personen till exempel *släktens grande old dame till vilken alla med vördnad och tillgivenhet blickade upp* (KF2).

Superlativ nämns i tre fall. I ett första fall *I deras hem fann den gamla en välförtjänt fristad efter ett strävsamt, enastående uppoffrande och välsignelserikt liv* (KF4), i ett andra fall *enastående förmåga att få alla med sig i det arbete för barnen som låg hennes hjärta så nära.* (KF18) och i ett tredje *en enastående arbetsförmåga.* (KF17)

Superlativ nämns för två kvinnor i de nutida minnesorden. I ett fall beskrivs att personen var den *finaste vännen* (KN8) och i ett annat att personen var *vackrast* (KN16).

I två fall används tradition för att beskriva dåtida män. I ett fall hänvisas till att *han/var/ en god representant för den ädla engelska skolan, numera inte särdeles välsedd av dagens konstutövare.* (MF1) I ett annat anspelas på släkten och författaren skriver. *Ätten har haft många förnämliga medlemmar, men knappast någon ädlare än /MF18/. I honom sörjes något av det bästa en gången generation förmått skapa.* (MF18)

För nutida män beskrivs en person som *unik* (MN6). I ett fall används auktoritetsargument i nutida minnesord för män. För MN19 betonas att kända svenska varumärken var hans kunder. *Många av Sveriges mest kända varumärken blev /MN19/ kunder, som Haglöfs, Fjällräven, Peak och Baby Björn.* En person beskrivs med superlativ nämligen MN2 med citatet *En renhårigare människa får man leta efter.*

6.1.3 Förändrande genom argumentation

Minnesorden används i mycket liten utsträckning för att argumentera för förändring i enskilda frågor eller i samhället. I två fall, en dåtida kvinna och en nutida man argumenteras för att den konst de avlidna utfört inte fått det erkännande den förtjänar. I två fall för dåtida kvinnor och i ett fall för dåtida män beklagar författarna att de äldre traditionella värderingar som de avlidna representerade inte längre finns representerade i samhället.

Observer att jag enbart noterat att en tydlig argumentation saknas. Själva idén med argumentation i epideiktiska tal (se avsnitt 2.2) är att välja de händelser och de dygder som är allmänt accepterade, men ändå kan bidra till en förändring. Eftersom jag inte vet vilka händelser som valdes bort är det därför svårt för mig att se en sådan argumentation. Ett annat exempel är MN9 som lovordas för sitt arbete för Kristdemokraterna. En av författarna till minnesordet är en före detta partiledare i partiet. Utan att det behöver nämnas kan alltså goda egenskaper kopplas till partiet. Samma kopplingar kan naturligtvis också göras för de föreningar som personerna verkat i, eller det yrke eller den livsuppgift den avlidne haft.

6.2 Övergripande disposition

6.2.1 Inledning

De nutida minnesorden följer en gemensam inledning. *KN14, Leksand, har avlidit vid en ålder av 88 år. Hon efterlämnar barn, barnbarn, barnbarnsbarn, övrig släkt och många vänner.*

Tabell 2. Inledning nutida minnesord

	Inga tillägg	Sjukdom	Yrke	Övrigt		Inga tillägg	Sjukdom	Yrke	övrigt
KN	13	4	6	2	MN	8	3	14	0

I några fall har inledningen kompletterats med en beskrivning av den avlidne t.ex. en yrkestitel eller en egenskap. Här kan en skillnad märkas mellan minnesorden för män och kvinnor, där namnet föregås av en yrkestitel t.ex. professor, typograf eller adjunkt i 14 fall för nutida män, men endast i sju fall för nutida kvinnor. I några fall för såväl kvinnor som män relateras till sjukdom t.ex. *KN3 har avlidit efter en längre tids sjukdom.* För kvinnor har egenskaper i två fall kopplats till gärningar utanför yrkeslivet t.ex. att personen varit medlem i ett ordenssällskap (KN3) eller haft ett händelserikt liv (KN12).

De dåtida minnesorden har en mer fri inledning. I tabellen nedan har jag gått igenom och kategoriserat inledningsordens karaktär. I motsats till de nutida minnesorden innehåller inledningen ibland flera delar varför minnesorden inte summerar till 25 i tabellen nedan. En skillnad mellan kvinnor och män i materialet är att yrke är något vanligare i mäns minnesord medan uttryck för saknad och sorg något mera vanligt i kvinnors minnesord.

I de fall sjukdom nämndes i inledningen i dåtida minnesord noterades om sjukdomen varit lång eller kort. Detta görs i tre av fallen för de dåtida kvinnorna, medan sjukdom i det fjärde fallet har en religiös underton *har efter en lång sjukdomstid kallats bort från en självutgivande gärning.* (KF5) I fem av minnesord för män nämns om sjukdomen varit lång eller kort medan sjukdomsförloppet beskrivs mera i detalj i två fall.

Personens dygder nämns ungefär lika ofta i minnesorden för dåtida kvinnor som för dåtida män. Detsamma gäller en början som innebär en kort kronologisk redogörelse för personens liv. Uttryck som "tidens vingslag" och "sista vilan" nämns också i de dåtida minnesorden, men inte i de nutida.

Tabell 3. Inledning dåtida minnesord

	Sjuk-dom	Saknad sorg	Krono- logi	Yrke	Sista vilan	Tidens vingslag	Dygder
KF	4	7	4	7	2	1	7
MF	7	4	3	14	0	1	6

6.2.2 Sakframställans disposition

Litteraturstudien pekar på två typer av dispositioner, dels en kronologisk och dels en tematisk som utgår från de olika dygderna (Eriksson, 2002, 150).

Tabell 4. Sakframställans disposition

	Kronolog- isk	Tematisk Författaren	Tematisk Skede/del		Kronolog- isk	Tematisk Författaren	Tematisk Skede/del
KF	11	0	14	MF	7	4	14
KN	18	5	2	MN	17	5	3

Jag definierar tematiskt bredare nedan och klassificerar minnesordet som tematiskt om det inte beskriver livsgärningen från födelse till död.

- Kronologisk disposition (häikomst, studier, yrke, familj, aktiviteter utanför yrkeslivet och sjukdom i kronologisk ordning även om någon del kan vara mera betonad.)
- Tematisk disposition (En disposition som följer ett annat tema, t.ex. efter hur författaren umgått med den person minnesorden riktar sig till, eller som framförallt fokuserar på personens dygder eller ett visst skede i personens liv t.ex. yrket eller en föreningsaktivitet.)

En genomgång av materialet visar att merparten av de nutida minnesorden för såväl män som kvinnor har en kronologisk uppbyggnad av sin sakframställning. Detta är inte lika vanligt bland minnesorden från 1940-talet, då endast 11 av de dåtida kvinnornas minnesord och 8 av de dåtida männens minnesord följde en kronologisk ordning.

För de dåtida kvinnorna är merparten av minnesorden inte kronologiska och de är inte heller centrerade till författarens möten med den avlidne. I tre fall byggs minnesorden genom de egenskaper personen visar i familjen och i skapandet av hemmet. I två av fallen byggs minnesordet genom att personen är länken mellan det förflutna och framtiden. *Så var /KF2/ en länk mellan det förgångna och det kommande men samtidigt en självständig, utpräglad*

personlighet, rak och ståtlig ännu på gamla dagar, alltid trogen sin strängt gammaldags uppfattning om vad hon ansåg vara rätt och riktigt och med stark känsla för familjelivets helgd och värde. I sju fall byggs minnesordet runt de egenskaper personen visat i sitt yrkesliv eller i föreningar ofta med anknytning till välgörenhet. I två av fallen byggs minnesordet upp genom de karaktärsegenskaper personen visat genom hela livet.

De dåtida männens minnesord följer samma mönster som de dåtida kvinnornas. Kronologin saknas i 18 fall. I fyra fall byggs dispositionen runt författarens möten med den avlidne. Ett exempel är MF2. *Den som skriver dessa rader lärde känna /MF2/ för 13 år sedan och har under två senare långvariga besök på Mallorca åtskilliga gånger bevittnat det intresse och den stora hjälpsamhet, han ständigt lade i lagen.*

I ett fall utgår dispositionen från att en länk till en gammal tid och dess värderingar. I fyra fall utgår dispositionen från de karaktärsegenskaper den avlidne visat i olika situationer. I övriga elva fall fokuserar minnesorden på ett skede i livet, det kan vara i yrkeslivet eller i en gärning utanför yrkeslivet t.ex. i en yrkesanknuten förening. I inget fall byggs dispositionen runt den avlidnes karaktärsegenskaper i familjen eller hemmet.

För de nutida minnesorden var utgångspunkten i fem minnesord, för såväl män som kvinnor, de tillfällen i kronologisk ordning där författaren umgåtts med den avlidne. I något fall innebär detta viss kronologi. Författaren har känt den avlidne under en lång period och lyfter då i kronologisk ordning fram händelser och egenskaper från de tidpunkter man mötts. I andra fall är perspektivet fortfarande författarens, men fokuserar på en specifik gärning där man också mötts, t.ex. i en förening. I två av fallen för kvinnor och tre av minnesorden för män fokuserar författaren på en specifik gärning i den avlidnes liv, utan att den avlidne beskrivs genom sin relation till författaren.

6.2.3 Avslutning

De flesta författarna väljer att avsluta genom att lyfta upp och sammanfatta delar av minnesordet. Antingen gör de det genom att betona och upprepa de dygder den avlidne personen hade och betona vad den avlidnes dygder betytt för omgivningen eller genom att sammanfatta betydelsen av den avlidnes livsverk. Det är något vanligare att författarna uttrycker sorg och saknad i de nutida minnesorden jämfört med de dåtida minnesorden. I de dåtida minnesorden är det istället vanligare att författarna avslutar med att utlysa frid över den avlidnes minne. Det är inte speciellt vanligt att författarna skriver om sjukdom, död och livet efter döden i avslutningen. Det är dock något mer vanligt i de dåtida minnesorden jämfört med de nutida. Ett exempel är

minnesordet över MF19, där författaren skriver *något av din själ lever kvar bland vännerna, tills vi också stå inför vår sista långfärd.*

Tabell 5 Minnesordens avslutning

	Sorg saknad	Döden	Dygder	Frid över minne	Sjukdom	Livsverk
KF	15	4	16	8	4	10
KN	22	1	11	1	1	12
MF	14	3	13	9	2	11
MN	20	1	15	2	1	6

6.3 Händelser i livet

Under händelser i livet redovisar jag resultat om härkomst, utbildning, livsgärning, sjukdom och död. Kapitlet följer kronologin från födsel till död, men det behöver inte betyda att minnesorden gör det. Under respektive rubrik redovisar jag alltså hur händelserna nämns i minnesorden oavsett om händelsen i minnesordet var det överskuggande temat eller om det var en del i en kronologisk berättelse från födelse till död.

6.3.1 Härkomst

Referenser till härkomst i form av släkt eller plats görs i ungefär hälften av minnesorden. Det är vanligare att släkt och plats nämns i de nutida minnesorden i jämförelse med de dåtida. För de dåtida männen nämns endast plats tre gånger och släkt två gånger. I de fall dispositionen är kronologisk (se avsnitt 6.2.2) är det vanligare att plats än släkt nämns.

I de fall adliga släktanor nämns skrivs dessa ut både på både moderns och faderns sida. Vad gäller yrken skrivs faderns yrke ut och ibland också moderns. Jag tolkar det som att moderns yrke skrivs ut i de fall hon hade en yrkeskarriär.

Tabell 6 Härkomst

	Plats	Släkt		Plats	Släkt
KF	6	7	MF	3	2
KN	9	10	MN	17	12

Ett exempel på härkomst är /KN12/ föddes /---/ och växte upp med dövstumma föräldrar, en tuff start på livet som hon senare vände till sin fördel eller motsatsen Utgången ur en gammal ämbetsmannasläkt --- förenade /KF21/ mångsidig praktisk begåvning, med klart intellekt och fin bildning.

Härkomst i form av släkt och föräldrar i nutida mäns minnesord används för att beskriva personen, antingen för att beskriva karaktärsdrag som den avlidne visat som en följd av sin härkomst eller som en förklaring till personens livsgärning som yrke eller fritidsintresse. Det är vanligare att slakten och föräldrarna ger karaktärsegenskaper till kvinnor medan de ofta mera direkt ger en yrkesidentitet för männen. /MN8/ *valde som sin far sjöofficerens bana.*

Ett minnesord där härkomst fått stort utrymme och där härkomst, de karaktärsdrag härkomsten skapat och deras användning, har tydliggjorts är KF25. Här märks också att de egenskaper hon fått från sin far använder KF25 i sitt yrkesliv medan de egenskaper hon ärvt av sin mor har en generell nytta. Egenskaperna är också ärvda och jag tolkar det som att de i första hand inte skapats av KF25 själv.

Arvet från föräldrahemmet och föräldrarna var för /KF25/ heligt. Från sin vittberömde fader, professor/ NN/, hade hon ärvt klokhet, humor och en naturlig lätthet att umgås med hög och låg, egenskaper vilka kom henne till stor nytta i hennes verksamhet som husmor på ett stort sanatorium. Av modern /NN/, hade hon ärvt sitt stora intresse för litteratur, vitterhet och bildande konst. Hon var mycket beläst och kunnig på många områden, intresserad av allt mänskligt och hade en fint utbildad smak, kort sagt: en kulturpersonlighet. Som sådan utövade hon ett, mångsidigt inflytande på sin omgivning. (KF25)

Härkomst i form av den geografiska plats där den avlidne vuxit upp eller härstammar ifrån nämns 17 gånger i minnesord för nutida män, men för det mesta utan att särskilt betona den betydelse platsen haft för personen. Även ett nämnande av platsen utan att det utvecklas kan vara beskrivande i relation till vad läsaren lägger in i ursprunget t.ex. MN12 *var en riktig Spångabo.* En kvinna som representerar samma sak är KN7. /KN7/ *växte upp i Uppsala och lekte som barn i Universitetsparken, då hon bodde i det så kallade Skandalhuset på S:t Olofsgatan.*

Det finns dock några fall där en geografisk plats mera specifikt beskrivs som betydelsefull för personens karaktär eller yrkesval.

/MN22/ var "söderkisen" med det snabba humoristiska tilltalet, den kvicka tanken. Sladdbarnet MN23 klarade sig från att smittas / av tuberkulos / men måste sköta gården från tidiga barnaår. Då grundlades hans seghet och styrka - det småländska virket behöll han livet ut. (MN22)

/MN3/ var bördig från Vänersnäs och växte upp på sina föräldrars gård. Där kom han tidigt i kontakt med hästar. (MN3)

Det finns också minnesord för några personer som invandrat till Sverige från svåra förhållanden. Denna härkomst beskrivs oftast tillsammans med exempel på att den avlidne lyckats bemästra sina besvärliga förutsättningar och byggt upp ett liv i Sverige.

6.3.2 Studier

Utbildning nämns i 49 minnesord. Det är dubbelt så vanligt att utbildning nämns i mäns minnesord jämfört med kvinnors minnesord. För både kvinnor och män är det vanligare att utbildning nämns i de nutida minnesorden jämfört med i minnesorden från 1940-talet. Det är framförallt i nutida minnesord för män som utbildning är vanligt. I motsats till härkomst så beskrivs utbildning oftast utan att några karaktärsegenskaper kopplas till just utbildningen. Utbildning blir istället inkörsporten till livsgärningen.

Tabell 7. Studier samt dygder kopplade till studier

	Studier	Karaktär		Studier	Karaktär
KF	5	4	MF	4	3
KN	9	5	MN	15	4

1) Karaktär innebär att omnämnandet av studier också exemplifierar karaktärsdrag hos personen. I övriga fall beskrivs endast studierna

Kvinnors minnesord

Studier nämns i fem fall i minnesorden för kvinnor från 1940-talet. De utbildningar som nämns är högre lärarinneseminarier, gymnastikinstitut och tre konstnärliga utbildningar inom sång och musik. I de fall utbildningarna är konstnärliga uttrycker författaren att personen är begåvad och flitig t.ex. *Rikard Andersson, vars musikskola hon genomgick, visade stort intresse och ofta häpnad över den "lätthet varmed hans unga elev satte sig i och behärskade de svåraste kompositioner* (KF26).

Studier nämns nästan dubbelt så ofta i de nutida minnesorden. De utbildningar som beskrivs är i sju fall universitetsutbildningar. I de fall som karaktärsegenskaper knyts till utbildning betonas karaktärsegenskaper som flit och intelligens, men också att personen varit en trevlig studiekamrat. Ett exempel är KN16 där författaren också lyfter att hon hade ett års uppskov som nybliven mamma. Det vill säga författaren beskriver att familjelivet påverkat studierna.

Problemet på den tiden var att det var svårt att komma in på lärarhögskolan. Då var man tvungen att "spetsa" sina tentor. /KN16/ kom in på första försöket, men begärde som nybliven mamma uppskov. I hennes gröna Renault 4L sjöng vi oss igenom hela ungdomens schlagerrepertoar under fnitter och skratt.(KN16)

Mäns minnesord

Studier nämns i fyra dåtida minnesord. I tre av fallen är det forskarutbildningar som nämns, i ett fall en civilingenjörsutbildning och i ett fall en konstnärlig utbildning. I samband med

beskrivningen av utbildningen visas i två fall karaktärsegenskaper som begåvning och möda. År 1920 disputerade han på en avhandling om svarabhaktivokalen i fornryska, ett verk av mycken lärdom och mycken möda (MF5), medan MN9:s bidrag med en studentikos atmosfär som smittade av sig på kamraterna.

Studier nämns i 15 fall i de nutida minnesorden för män. I de flesta minnesorden beskrivs inga karaktärsdrag i samband med utbildningen utan utbildningen beskrivs rakt av som för MN10 som tog studenten 1960 i Östersund. Han utbildade sig till civilingenjör på KTH – lantmåterilinen med examen 1966. I endast två fall är den utbildning som beskrivs inte en universitetsutbildning. En person var lärling (MN22) och en person gick en känd handelsskola (MN21). Endast i fyra fall kopplas karaktärsegenskaper till utbildningen. I tre av de fyra fallen beskrivs att personen genom flit och viljestyrka lyckats genomföra utbildningen trots att förhållandena inte varit de bästa. Parallellt med gårdssysslorna läste han på Hermods. Man kan tänka sig honom plöja en åker och med ena handen sköta hästtömmarna och den andra bära en lärobok. Det ledde till en studentexamen som privatist i Lund (MN23).

6.3.3. Livsgärning

Inom ramen för rubriken livsgärning har jag valt att beskriva yrke, familj, vänner och övriga gärningar som inte direkt hör till yrkes- eller familjelivet, sjukdom och död samt ålder. Bland övriga gärningar kan t.ex. nämnas föreningar av olika slag. Yrken redovisas i bilaga I.

Tabell 8. Förekomsten av topiker vid beskrivningen av livsgärningen

	Omnämns		Karaktär		Omnämns		Karaktär	
	KF	KN	KF	KN	MF	MN	MF	MN
Yrke	12	16	10	10	21	25	9	15
Övriga aktiviteter	13	11	8	7	7	9	3	3
Vänner	5	12	5	7	7	18	6	15
Familj	11	12	6	8	2	7	2	3
Ålder	3	25	3	3	3	25	1	3
Sjukdom	5	4	3	3	7	6	7	3

Yrke och gärningar kvinnor

I 12 av minnesorden för kvinnor från 1940-talet nämns yrkeslivet. De yrken som nämns är receptionist/informatör, konstnär, kontorsarbete, läkare, lärarinna, registrator, trädgårdsarkitekt,

husmor, språklärare/inackorderingar, bibliotekarie och chefredaktör. Jag räknar inte in friherrinna, brukspatronessa och ambassatris även om det är möjligt att anta att makens sysselsättning innebar en yrkesroll också för maken. I tio av fallen kopplas yrkeslivet till en tydligt uttalad egenskap. Exempel på egenskaper som personerna visat i yrkeslivet är energisk och redbarhet (KF1), hänsyn och generositet (KF2), taktfull och insiktsfull (KF8), pliktfylld (KF17, KF20), skicklig (KF23), duglig (KF24), allomfattande hjälpsamhet (KF25), respekt (KF21), ståndaktigt (KF20). Två fylligare exempel på inställning till arbetet ges nedan.

För /KF21/ var arbetet en gudstjänst. Respekt för det redbara arbetet i alla dess former förstod hon också att bibringa både kamrater och elever. (KF21)

Att ständigt ställa sin personlighet helt till förfogande, att i ur och skur, i med och motgång göra sin insats var för den bortgångna något självklart. (KF20)

Gärningar som inte faller in under kategorin yrke nämns i 13 minnesord för dåtid kvinnor. Dessa är fem föreningar med anknytning till välgörenhet, två är konstnärer, en ambassatris, en gymnastikförening, en förening för kvinnliga akademiker, en fostermor och två mera generell biståndsverksamhet. Föreningsliv eller en aktiv roll i makens yrkesliv är alltså de vanligaste gärningarna. Två exempel ges nedan.

/KF11/ fick efter sin mans utnämning till svensk-norsk minister i Österrike bekläda den ganska krävande platsen som ambassatris i Wien. Genom sitt taktfull klocka väsen och sin ungdomliga livlighet blev hon en både representativ och intagande ministerfru, och det svenska ministerhotellet i Wien var känt för sin gästfrihet och sin förfinade umgängeston. (KF11)

Under icke mindre än 17 år har hon varit ledamot av föreningens styrelse och fungerat som dess sekreterare i 11 år. Alltid entusiastisk för kvinnornas strävanden har hon nedlagt ett omfattande och oegennyttigt arbete för föreningens medlemmar. Henne skicklighet och den stora förvaltningskännedom, som hon förvärvat under sin mångåriga gärning såsom registrator i Finansdepartementet ha varit en stor tillgång och en ovärderlig hjälp för styrelsen. (KF23)

I åtta fall kopplas karaktärsegenskaper tydligt till gärningarna. Dessa är orädd (KF7), taktfull, klok, livlig och intagande (KF11), anspråkslös (KF13), lugn och stark (KF14), anspråkslöshet, enastående arbetsförmåga, varm tillgivenhet (KF17), kunnighet entusiasm (KF18), djup och klarhet (KF19), skicklig entusiastisk (KF23), oegennyttig (KF24).

Yrke nämns i 16 av minnesorden för nutida kvinnor. De yrken som nämns är tjänsteman, chefredaktör, dramalärare, sekreterare/teckentolk, sjuksköterska, adjunkt, konstnär, kirurg, professor, lärare, gallerist, pedagog, laboratorieassistent, rektor, egenföretagare, sjukgymnast, jordbrukare, läkare och flygvärdinna. I tio av dem beskriver författaren tydligt karaktärsegenskaper som visats genom yrket. Fördömlig (KN6), kompetent, varm omsorgsfull

(KN7), tuff (KN10), engagerad (KN11, KN12, KN 20), professionell och empatisk (KN14), omtänksam och fast (KN18), skarp blick (KN19), skapade trygghet (KN20), skicklig (KN21).

Att hon delade med sig av sin kompetens och erfarenhet var en självklarhet.(KN20)

Trots sin stora skicklighet och alla kunskaper satte sig KN7 aldrig på några höga hästar. Även den yngste läkaren under tillfällig tjänstgöring på hjärtavdelningen 60 F blev mycket väl bemött. (KN7)

Gärningar som inte kan räknas till ett yrke nämns i elva nutida minnesord för kvinnor. De aktiviteter som finns med är fältbiologerna, sportaktiviteter (2 personer) Ulandförening och konstnärskap (2 personer), föreningsliv (4 personer) samt loge, fritidspolitiker. Egenskaper kopplas tydligt till gärningarna för sju personer. De egenskaper som lyfts fram är: ansvarstagande (KN6), varmt hjärta (KN9), drivande (KN10), engagemang (KN2, KN14, KN 16), frispråkig (KN17), gjuta olja på vågor (KN23) Ett fylligare exempel ges nedan.

/KN23/ var en framträdande person i Svenska lottakåren. --- I de ledande uppdragen ingick att vara ledamot av Lottornas överstyrelse, --- I dessa sammanhang men även i många andra hade hon förmågan att gjuta olja på diskussionens vågor när de gick alltför höga och leda oss fram till en mera konsensusinriktad lösning. /KN23/ hade alltid glimten i ögat vilket också bidrog till spänstiga diskussioner.(KN23)

Yrke och gärning män

Yrke nämns i 21 av minnesorden från 1940-talet. Konstnär, försäkringsdirektör, fackföreningsordförande, civilingenjör, färghandlare, lärare, konsult, militär, jurist, ingenjör, patentingenjör, studierektor, företagsledare, professor, neurologisk docent och konstnär. Jag har då valt att bortse från beteckningen greve. I nio av minnesorden kopplas yrket till en karaktärsegenskap. Pliktfylld och vidsynt (MF3), grundlig, sakkunnig och älskvärd (MF5), gedigen och djupt humoristisk (MF6), erfaren, klok och ansvarsmedveten (MF13), frejdig optimism och vinnande väsen (MF16), eminent och helgjuten (MF17), grundlig, mångsidig och samvetsgrann (MF23) stilla och försynt (MF25), framåtanda (MF27).

Hans framåtanda, initiativriktad och förmåga att i skiftande situationer finna sig till rätta gjorde honom sällsynt väl ägnad för den verksamhet han valt. (MF27)

Spara sig var något MF3 kände mycket litet till. Men med sitt nästan furiösa arbetstempo visste han väl att förena humor, vänsällhet, sinne för allt mänskligt.(MF3)

Gärningar förutom yrke nämns för sju personer Dessa är memoarskrivare, kinakännare antikvitetsamlare, motståndsmän, skärgårdskunnig, sändaramatör och humanist. I tre fall kopplas karaktärsegenskaper till gärningarna. Dessa är klar hjärna och sinne för realiteter

(MF11) mod, rättspatos, varmhjärtad, vek och förlåtande (MF12) redbar, chosofri och glad (MF15). Ett exempel ges nedan.

/MF12/ hade redan vant sig vid döden ty han hade sett den i vitögat många gånger. Av mod hade han visat så mycket, att denna egenskap var ett med hans natur---Vek till sin natur överraskade han sina vänner med en okuvlig motståndskraft mot fysiska och psykiska smärtor.(MF12)

Yrke nämns i samtliga nutida minnesord för män bank-, näringslivsperson, kanslichef, kontraktsprost, ingenjör, konstnär, professor, journalist, ingenjör, professor/arkitekt, jurist/Styrelseordförande, egenföretagare, vice GD, operasångare, statsheraldiker, typograf /konstruktör, lektor, läkare, fotograf, hovstallmästare, ekonomichef, företagsledare, journalist, idrottsman/egenföretagare, sjöofficer/ chef för H M Konungens stab /politiker samt chef/författare.

I 15 fall visas en karaktärsegenskap genom yrket: klok och rolig (MN1), renhårig (MN2), erfaren (MN3), klokskap och underfundig humor (MN5), ställa upp (MN9), nyfiken (MN9), kunnig och kreativ (MN10), positiv livssyn (MN12), erfaren (MN14), hängiven (MN16), engagerad (MN18), mästare på relationer (MN19), begåvad (MN20), engagerad föregångsman (MN22), orädd, påläst och analytisk (MN5). Tre litet längre exempel ges nedan.

/MN6/ var den allra bästa formen av journalist – orädd, påläst, analytisk och undersökande (MN6)

/MN9/ ställde alltid upp för kristdemokratins sak, även när det gällde rent praktiskt arbete. (MN9)

Men i kampen för ett starkt och effektivt avskräckande svenskt försvar var /MN21:s/ vaper blanka och skärpan strikt saklig.(MN21)

Gärningar utanför yrkeslivet utvecklas i nio fall i de nutida minnesorden. Danmarksvän, sociala utflykter, bygdehistorik (2 personer), idrottsman, politiskt aktiv, ostkakeförbundet, katolik, förening. I tre av fallen kopplas karaktärsegenskaper till aktiviteten. Dessa är Informell och engagerad (MN1) plikttrogen (MN8) stöttepelare (MN14) varm och trygg (MN23). Ett exempel som visar

/MN14/ var en stöttepelare och portalfigur vid tillblivelsen av ett av Österlens viktigaste kulturbesöksmål: Konstmuseet NN och havet i Simrishamn. Skåne har mist en av sina ledande kulturpersonligheter. (MN14)

Vänner och familj kvinnor

Vänner beskrivs i fem minnesord för dåtida kvinnor. I samtliga fall är de knutna till beskrivningar av karaktärsegenskaper. De är: Trofast, pålitlig och gedigen (KF1), passionerad vänskap och tillit (KF10), trevnad (KF13) strålande personlighet och hjälpsam (KF22), vänsäll

och gästfri, nobelt väsen, av sitt varmt deltagande hjärta (KF6). Citatet från minnesordet över KF10 är ett exempel där personen personligt beskrivs utifrån sin relation till sina vänner.

hennes bristande tilltro till sig själv kunde göra henne blyg, skygg. Därigenom gjorde hon ej alltid sig själv rättvisa. Men när hon kom tillsammans med människor, som hon kände sig stå andligen nära, då öppnade hon sitt väsen och gav med fulla händer av sin vänskap En nära vän kunde hon ibland se i en förgyllande dager. Hon behövde- liksom vi alla - människor att tro på. (KF10)

Familjelivet nämns i elva fall för dåtida kvinnor. I denna kategori visas karaktärsegenskaper som att personen som skapar ett trivsamt hem och stödjer övriga familjemedlemmar. Karaktärsegenskaperna visas genom exempel på vad familjelivet betytt. Till exempel skriver författarna att personen skapade ett livssjudande hem (KF2), och ett lyckligt äktenskap (KF11, KF12), tog kulturellt ansvar (KF3), var hemmets medelpunkt (KF13) och medelpunkten i hemmets sällskapsliv (KF6) I några fall nämns antalet barn t.ex. KF12 där det nämns att hon var mor till nio barn. I ett fall betonas att personen axlar familjeplikterna vid makens bortgång (KF18). I övriga fall beskrivs vem personen varit gift med (KF6, KF13, KF15, KF18). Ett exempel som beskriver den avlidnes omsorg om familjen visas nedan.

Hemmet var /KF13:s/ värld, och make och son ägnade hon sina varmaste tankar och krafter sin mans inspiration, tröst och hjälp sina barns kärleksfulla och kloka uppfostrarinna och sina många vänners oersättliga vän. (KF13)

Vänner finns med i 12 minnesord för nutida kvinnor. I minnesorden beskrivs det vänskapsförhållande författarna haft med den avlidne. Det kan vara en beskrivning av hur författaren och den avlidne möttes, aktiviteter man gjort tillsammans ofta resor, men också en beskrivning av vad personen betytt som samtalspartner och som värdinna i ett hem dit författaren blivit bjuden. I sju fall är minnesorden där vänskap finns med koppade till karaktärsegenskaper. Dessa är: *Stimulerande och intressant samtalspartner (KN10), sann gemenskap (KN14), hade alltid en åsikt men kunde också ändra sig efter ett övertygande resonemang (KN16), gränslös generositet (KN2), positiv nyfiken (KN20), levnadsglad, vänkär, humanistisk och humoristisk (KN22), gästfri (KN7)*

Något bör tilläggas för att hennes personlighet skall skymta fram: Hennes hem i Berg var ett öppet hem, dit de många vännerna kom för att uppleva sann gemenskap.(KN14)

Familjen nämns ofta i de nutida minnesorden. För kvinnor betonas i fyra fall att man och hustru skapade familjelivet tillsammans.

Med kärlek och omtanke skapade de oskiljaktiga /KN4/ och / maken / ett alltid välkomnande hem – festligt, rofyllt eller allvarsamt – alltefter stundens behov.(KN4)

En sammanfattning av aspekterna av innehållet i de åtta minnesord för kvinnor där familjen spelar roll för karaktärsbeskrivningen kan sammanfattas som *nio intensiva år hemma med barnen* (KN2) familjekärt och starkt par (KN3, KN4), *ansvar för hemmet* (KN4) och *pratade varmt om familjen* (KN5). Skilsmässor beskrivs i fyra fall (KN2, KN8, KN25, KN17).

I tre av fallen följs skilsmässan av besvärliga år, men berättelsen om familjen ljusnar när en ny kärlek kommer in i bilden (KN2, KN8, KN25). I andra fall berättas om resor familjen gjort ihop (KN15), eller hur makarna träffades (KN21). I flera fall beskrivs hur den avlidna flyttat med sin man och stöttat honom i hans yrkesutövning (KN4, KN22, KN25).

/KN22/ valde i sin kärleksrelation med konstnären /NN/ att avsluta sitt yrkesliv som gallerist i Paris, att lämna sin stad och sitt land, att i någon mån överge sitt språk och sin kultur för ett liv i fjärran Sverige och Norrland /KN22/ ägnade all sin kraft och omsorg för att se till att NN fick bästa omvårdnad i sitt eget hem --- fram till sin bortgång. Det var rörande att se hur hon gjorde allt för att säkra hans välbefinnande dag som natt. (KN22)

Det kom några jobbiga år med skilsmässa och ont om pengar. Jag hälsade på. /KN24/ och hon berättade att familjen livnärde sig på gröt. (KN24)

Vänskap och familj män

Vänner nämns i sju dåtida minnesord för män. I sex fall kopplar omnämmandet av vänner till karaktärsegenskaper patriarkalisk makt och myndighet, festglädje och vardagsvärme (MF1), hjälpsam, omsorgsfull mot hög och låg (MF13), försynt, glad och vänlig (MF2), filosofiskt och juridiskt skolad (MF23), intresserad för andras väl och ve (MF19), rent gott hjärta (MF7). Vänskapen är oftast kopplad till en yrkes- eller föreningsroll. I ett fall (MF23) används en beskrivning av vännerna också som ett förstärkande argument från en auktoritet.

/MF23/ var en i filosofi och juridik grundligt skolad man, som åtnjöt sin lärares, vänners och kamraters förtroende och aktning, särskilt torde i detta avseende kunna nämnas, att han synes ha stått sina lärare professorerna Burman och Reuterskiöld nära, ävensom att han stod i vänskapligt förhållande till professorerna Hägerström, Håkan Sjögren m.fl. (MF23)

Familj nämns endast i två av minnesorden från 1940-talet om man bortser från slutord där närmast anhöriga räknas upp. I samtliga fall är de kopplade till en karaktärsegenskap. I ett fall (MF1) *ökades hemmets gästfrihet och trivsel när hemmet fick en härskarinna med en konstnärshustrus alla kvalifikation* (MF1). I ett annat fall betonas att den avlidnes personlighet påverkade hemmet. *barn och barnbarn trivs i hemmet /---/ överallt kom hans vänsälla väsen, trofasthet och hans fina personlighet livet att blomma omkring honom* (MF4).

Vänskap nämns i 18 fall för nutida män. I 15 fall är karaktärsegenskaper knutna till de avsnitt där författarna beskriver vänskap. Generös, ödmjuk, prestigelös (MN1) kompetens, humor, breda intressesfär, spirituellt, rolig, kreativ och trofast mot sina vänner (MN10), rakryggad och tillgiven (MN10), underfundig humor och erfaren (MN14), engagerad, förknippade public serviceuppdraget (MN16), visdom och bred kunskap (MN18), glupande livsaptit (MN19), Erfaren, intelligent, principfast, uppriktig, viljestark och lojal (MN20), genuint personintresse parat med ett generöst sinnelag (MN22), festglad och humoristisk centralfigur (MN24), engagerad (MN26,) noggrann och bred kunskap (MN4), supermusikalisk (MN6), omtänksam och uppmärksam (MN8) samt omvärldssensibel, sann och innerlig (MN9). Ett litet längre exempel ges också nedan.

Man kunde lita på att vad som hade sagts i ett förtroligt samtal inte fördes vidare. /MN21/ blev en mycket god vän, någon att hålla i hand när det blåste och när bolagets existens ifrågasattes, till exempel i samband med förhandlingarna om svenskt EU-medlemskap. (MN21)

Familj nämns i sju av de 25 minnesorden för män på annat ställe än i den av SvD föreskrivna inledningen. I två av minnesorden är kärleken till familjen temat i minnesorden. I det ena fallet till hustru och barn (MN16), och i det andra främst till barnbarnen (MN12). I ett ytterligare fall är den blivande hustrun en anledning till att den avlidne väljer att inte bli katolik (M11). I ytterligare ett fall betonas att familjen var den nutida mannens livsprojekt.

/MN19/ längtade efter, och fick, en stor och varm familj. NN var hans livs kärlek, och de två blev så tätt sammanflätade att de alltid tilltalas i pluralis /---/ Vi som blev pappor lite senare använde /MN19/ som målbild. Han var busig, lekfull, äventyrlig och tillåtande. Barn ska inte curlas utan måste utsättas för livet. Familjen var nog /MN19s/ stora livsprojekt. (MN19)

Sjukdom kvinnor

Eftersom materialet avser just minnesord har jag också tagit med sjukdom som en del i livsgärningen där karaktärsegenskaper kan visas. Sjukdom nämns i knappt en fjärdedel av minnesorden och i samtliga fall tillsammans med karaktärsegenskaper som tålmodighet eller tapperhet

Sjukdom nämns i fem av minnesorden för dåtida kvinnor. I tre av minnesorden är de kopplade till karaktärsegenskaper.

sjukdomen är ett hinder för att måla som hon velat (KF10)

Hennes ungdomliga sinne, hennes vänlighet och strävan att hjälpa förblev oförändrade av år och ohälsa. (KF18)

Ingen som kom i beröring med henne skall glömma hennes glada tacksamhet för allt som livet givit henne. Och ändå hade mänskligt att döma detta berövat henne mycket - till sist även syn och hörsel. (KF4)

Sjukdom nämns i fem av minnesorden för nutida kvinnor. Karaktärsegenskaper beskrivs i tre av fallen. *Envishet och mod* (KN17), *tuff krigare* (KN12), *Inget var besvärligt fast kroppen protesterade* (KN9),

Hon blev förlamad från bröstkorgen och nedåt. Efter att ha varit nedsövd i en månad följde ett års tuff konvalescens. /KN12/ krigade sig tillbaka och började arbeta på Åklagarmyndigheten. /---/ 1982 var polion tillbaka och andningsmuskulaturen slogs ut. Respirator behövdes för att klara nattsömnerna. /KN12/ fick kämpa igen --- Sommaren 2015 kom. Polion gjorde sig än en gång påmind. Några dagar innan julen 2016 gick en generös, nyfiken och framför allt modig kraftkvinna ur tiden. (KN12).

Sjukdom män

Sjukdom nämns i sju minnesord för dåtida män. I tre fall är sjukdomen kopplad till karaktärsegenskaper som *tålmodig och undergiven* (MF6), *förhoppningsfull* (MF25), *rastlös verksamhetsiver* (MF13). I det fjärde fallet beskrivs att sjukdomen var svår och döden kom som en befriare.

Sjukdom nämns i sex minnesord för nutida män. I tre fall kopplas den till en karaktärsegenskap. Dessa är *heroiskt* (MN1), *obändig livsvilja* (MN24), *blev katolik* (MN11).

De sista åren kom att präglas av sjukdom, som MN1 bar heroiskt med ett enastående stöd av sin älskade hustru och sina barn med familjer. In i det sista fanns nyfikenheten kvar och den varma och vänliga blicken som var så karaktäristisk.((MN1))

Ålder

Åldern ingår i den av SvD föreskrivna inledningen i de nutida minnesorden. I tre fall kommenteras ålder i de nutida minnesorden och då alltid i kombination med att personen dog alltför ung till exempel *KN1 har gått ifrån oss allt för tidigt i en ålder av 68 år.*

Ålder nämns i tre fall i dåtida minnesord för kvinnor och i tre fall för minnesord över män. I de fall då ålder nämns i de dåtida minnesorden nämns de i relation till att någon avlidit ung eller uppnått en hög ålder. Detta kan illustreras av följande citat. *KF11 hade uppnått en hög ålder, över 84 år, men trots detta bibehållit oändligt mycket av ungdomens livlighet och charm.* och i ytterligare ett citat *Sitt klara förstånd, goda minne och sin livliga verksamhetslust behöll /KF2/ ännu på sin höga ålderdom.* I de fall hög ålder utvecklas nämns den alltså i relation till att de avlidna fysiskt och mentalt varit friska även vid hög ålder. För de personer som dör i yngre år beskrivs åldern tillsammans med ett karaktärsdrag eller eftermäle med innebörden att de hunnit skapa något för eftervärlden under sina korta liv. Några exempel är,

Under ett sjuttonårigt lyckligt äktenskap blev hon mor till nio barn. Dem gav hon sitt unga livs kraft in i det sista. (KF12)

Under den korta tid han tjänstgjorde i marinen lyckades han med geniala konstruktioner, --- bidra till att i utomordentlig grad öka ubåtspersonalens säkerhet. Det var i denna gärning han kom att offra sitt liv. (MF6)

6.4 Kroppsliga och intellektuella dygder

De dygder som beskrivs för de avlidna redovisas i Bilaga II. Det är vanligare att intellektuella dygder lyfts fram jämfört med kroppsliga dygder.

6.4.1 Kroppsliga dygder

Kroppsliga dygder är dygder som till exempel knyts till personens utseende, hållning eller sätt att röra sig.

Kvinnors minnesord

Kroppsliga dygder lyfts fram i sju fall för dåtida kvinnor. I ett fall betonas att personen har klen hälsa (KF10). I två fall (KF10, KF9) betonas att den avlidna bibehållit sin ungdomlighet och sitt yttre på gamla dagar. I två minnesord kopplas kroppsliga och intellektuella dygder ihop (KF12, KF11) I de tre övriga fallen betonas att den avlidnas yttre egenskaper: Till sitt yttre var hon fin, graciös, elegant (KF15), vital kroppslig resning (KF16), rak och ståtlig ännu på gamla dagar (KF2). De två minnesord där kroppslig och intellektuella dygder kopplas ihop redovisas nedan.

Hon hade uppnått en hög ålder, över 84 år, men trots detta bibehållit oändligt mycket av ungdomens livlighet och charm / --- / Genom sitt taktfulla kloka väsen och sin ungdomliga livlighet blev hon en både representativ och intagande ministerfru. (KF11)

Hennes rena, klara yttre drag återspeglade på ett sällsamt vackert sätt hennes inre egenskaper: renhet, uppriktighet, hängivenhet. (KF12)

I fyra fall nämns kroppsliga dygder i de nutida minnesorden. I tre av fallen beskrivs att personerna varit vackra och stiliga. I det fjärde fallet beskrivs personen som graciös.

En anslående skönhet (KN17)

/KN2/ var som ett glittrande vatten, så graciös, flödande rörlig och kreativ, en verklig levnadskonstnär (KN2)

Tillsammans var de ett stiligt par, stiligast när de ur konungens hand mottog utmärkelsen för föredömlig mjölkhantering (KN6)

/KN8/ var när vi träffades, kanske 1958, den absolut sötaste person jag någonsin sett, med lockar som ramade in hennes fint mejslade drag, intelligenta,

intensiva blå ögon. Hon blev bara sötare, eller snarare vackrare för varje år som gick. (KN8)

Mäns minnesord

Kroppsliga dygder nämns i tre dåtida minnesord för män. I dessa lyfts fram att personen var spänstig och skicklig som kunde hoppa mellan isflak (MF15), hade en ärlig god blick och vänlig röst (MF19). Slutligen uttrycks saknad för MF3 genom att beskriva att författaren inte längre får se *Ditt ärliga ansikte, med de manligt kraftiga dragen och de goda blå ögonen.*

Kroppsliga dygder nämns i tre nutida minnesord för män. I två fall noteras ögon och blick och i ett fall att personen var lång. Citaten är: *varma och vänliga blicken (MN1), bruna ögon (MN16) han var huvudet högre än de flesta (MN24)*

6.4.2 Intellectuella dygder

Vad gäller de intellektuella dygderna, som är betydligt fler, har jag arbetet utifrån ett induktivt synsätt med att kategorisera de intellektuella dygderna. Jag har gått igenom dem och grupperat ihop de dygder eller karaktärsegenskaper som jag bedömt beskriver ungefär samma egenskap. Detta ledde till 22 grundgrupper. I tabell 8 anges för dessa 22 grundgrupper tre egenskaper som karaktäriserar innehållet i gruppen.

Jag har sedan grupperat de 22 grundgrupperna till tolv undergrupper markerade med kursiv fet stil i tabell 8 för att slutligen föra ihop dessa till sex huvudgrupper. Eftersom varje person beskrivits med fler än en egenskap finns det fler dygder än minnesord, nämligen 516. Jag ger en del exempel på dygder här, men fler exempel finns också under händelser i livet. De dygder som skrevs i anslutning till de olika delarna av kapitlet händelser i livet (avsnitt 6.3) ger samma bild av hur på hur dygderna skiljer sig åt mellan dåtid och nutid respektive kvinnor och män.

Anspråkslös

Av de 516 dygderna återfanns 5 procent i gruppen Anspråkslös som exemplifieras med dygder som okomplicerad och försynt. Det är vanligast att nutida män beskrivs som anspråkslösa medan det är minst vanligt att nutida kvinnor beskrivs på detta sätt. Framförallt i de nutida minnesorden, men också i de dåtida beskrivs män oftare som anspråkslösa än kvinnor. Ett exempel för nutida män är minnesordet över MN1 där MN1 beskrivs som ödmjuk, men där författaren också reflekterar över att ödmjukhet är en egenskap som prisas i samhället, varför MN1 är ett föredöme.

Tabell 9 Dygder i minnesorden

Dygder	KF	KN	MF	MN	Alla	KF	KN	MF	MN
Anspråkslös	5	1	9	13	28	18%	4%	32%	46%
<i>Anspråkslös, enkel</i>	5	1	9	13	28	18%	4%	32%	46%
enkel, okomplicerad, chosofri	3	1	4	7	15	20%	7%	27%	47%
försynt, anspråkslös, ödmjuk	2	0	5	6	13	15%	0%	38%	46%
					0				
Klok	25	13	9	27	74	34%	18%	12%	36%
<i>Intellektuell, bildad</i>	17	7	5	14	43	40%	16%	12%	33%
bildad, förfinad, kultiverad	9	1	1	1	12	75%	8%	8%	8%
intellektuell, beläst, analyserande	8	6	4	13	31	26%	19%	13%	42%
<i>Erfaren, klarsynt</i>	13	8	9	12	42	31%	19%	21%	29%
klarsynt, erfaren, kunnig	13	8	9	12	42	31%	19%	21%	29%
					0				
Medmänsklig	34	22	33	19	108	31%	20%	31%	18%
<i>Hjälpsam och generös</i>	26	19	30	17	92	28%	21%	33%	18%
generös, gästfri, tillåtande	4	7	4	8	23	17%	30%	17%	35%
god, renhjärtad, ridderlig	8	1	5	3	17	47%	6%	29%	18%
vänlig, hjälpsam, varm	14	11	21	6	52	27%	21%	40%	12%
<i>Uppoffrande, familjekär</i>	8	3	3	2	16	50%	19%	19%	13%
kärleksfull, uppoffrande, familjeorienterad	8	4	3	2	17	47%	24%	18%	12%
					0				
Rättrådig	31	17	41	24	113	27%	15%	36%	21%
<i>Nitisk, redlig</i>	9	4	6	6	25	36%	16%	24%	24%
arbetsam, strävsam, uthållig	5	3	1	2	11	45%	27%	9%	18%
noggrann, korrekt, saklig	4	1	5	4	14	29%	7%	36%	29%
<i>Rakryggad, trygg</i>	7	12	15	11	45	16%	27%	33%	24%
integritet, uppriktig, rakryggad	4	6	9	6	25	16%	24%	36%	24%
stabil, trygg, tålig	3	6	6	5	20	15%	30%	30%	25%
<i>Genuin, trofast</i>	15	1	20	7	43	35%	2%	47%	16%
gedigen, genuin, ädel	2	1	7	3	13	15%	8%	54%	23%
hederlig, trofast, pålitlig	13	0	13	4	30	43%	0%	43%	13%
					0				
Lyhörd	12	8	3	13	36	33%	22%	8%	36%
<i>empatisk, kreativ</i>	12	8	3	13	36	33%	22%	8%	36%
empatisk, känslig, lyhörd	7	2	2	3	14	50%	14%	14%	21%
kreativ, estetisk, lekfull	5	6	1	10	22	23%	27%	5%	45%
					0				
Engagerad,	24	60	34	39	157	15%	38%	22%	25%
<i>Optimistisk, humoristisk</i>	6	13	12	13	44	14%	30%	27%	30%
glad, humoristisk, ljus livssyn	6	13	12	13	44	14%	30%	27%	30%
<i>Entusiastisk, nyfiken</i>	16	35	14	20	85	19%	41%	16%	24%
charmig, social, sprudlande	8	12	6	11	37	22%	32%	16%	30%
entusiastisk, nyfiken, inspirerande	8	23	8	9	48	17%	48%	17%	19%
<i>modig och rättfram</i>	2	12	8	6	28	7%	43%	29%	21%
frispråkig, rättfram, käck	1	5	4	2	12	8%	42%	33%	17%
modig, offervillig, tapper	1	7	4	4	16	6%	44%	25%	25%

Det ödmjuka och enkla kopplas till kontrasterande egenskaper som antyder att personen var framstående och kunnig. Två exempel är minnesorden för MN7 där författaren precis som för MN1 visar att personen var framstående och ödmjuk.

Ödmjukhet prisas högt i Sverige där de flesta har all anledning att vara det. /MN1/, en sant framstående person, var verkligen ödmjuk och prestigelös i ordets rätta mening och därför ett föredöme. (MN1)

Trots sina formidabla framgångar inom såväl idrotten som studie- och arbetslivet förblev /MN7/ den blygsamme och anspråkslöse idrottsgrabben från /ZZ/. Han var nöjd med det lilla. (MN7)

/MF4/ hörde till dessa gammaldags ridderliga, älskvärda och försynta personer som med stilla humor och varmhjärtad generositet förstod att locka fram det bästa hos dem han räckte handen och skapa arbetsglädje hos sina medarbetare.(MF4)

Klok

16 procent av dygderna återfinns i gruppen *Klok*. I denna grupp har jag samlat egenskaper som bildad, beläst, analyserande, erfaren och klarsynt. *Bildad förfinad kultiverad* är dygder som främst gavs till dåtida kvinnor medan *intellektuell beläst* främst är en egenskap som återfinns hos nutida män. Egenskaper som erfaren och klarsynt ges i lika stor utsträckning till samtliga fyra kategorier.

Bildad som inbegriper egenskaper som språkkunnig, musikalisk, kulturell och social, är egenskaper som främst tillfaller dåtida kvinnor. I de fall bildning nämns har bildningen skapats genom personens härstamning och alltså inte genom personens utbildning eller yrkesroll.

Utgången ur en gammal ämbetsmannasläkt med anor från /NN/, förenade /KF21/ mångsidig praktisk begåvning, med klart intellekt och fin bildning (KF21)

Egenskaper som klok och kunnig nämns både på 1940-talet och 2000-talet och i ungefär lika stor utsträckning för män och kvinnor. Det är vanligare att klokheten för dåtida kvinnor kopplas till förmåga att hantera andra människor snarare än en klokhet i yrket.

/KF8:s/ takt och djupa insikter räckte väl till för uppgiften (KF8)

/KN5/ var oerhört kompetent, arbetade under flera år som god man och hon stod stadigt med båda fötterna på jorden.(KN5)

Han var framför allt en arbetsmänniska från grunden klarsynt, praktisk och ekonomisk.(MF24)

Vi, som lärde känna /MN18 ... / hade förmånen att ta del av den visdom och de mycket breda kunskaper som dessa erfarenheter från affärsliv, samhälle och politik gav honom.(MN18)

Medmänsklig

Huvudgruppen *Medmänsklig* med egenskaper som generös, god, hjälpsam, vänlig och uppoffrande samlar 20 procent av dygderna. Det är framförallt dåtida kvinnor som beskrivs som uppoffrande och kärleksfulla främst mot sin familj. Egenskaper som god och renhjärtad tillskrivs också gruppen dåtida kvinnor. Dygder som vänlig och hjälpsam återfinns främst bland gruppen dåtida män. I samtliga grundgrupper förutom i gruppen *generös, gästfri, tillåtande* är det vanligare att grundgruppens dygder återfinns bland dåtida kvinnor och män jämfört med nutida kvinnor och män. Tre exempel från de grupper där dygden är vanlig redovisas nedan.

För henne betydde hänsynen till andra allt, och det fanns inga gränser för hennes villighet att tjäna. Hon var en generös natur, och hon hade fått rika gåvor att dela med sig av. Hon erhöll intet för sig själv och gav mycket för intet (KF5)

Han var gedigen, varmhjärtad och osjälvisk. Han utförde i det tysta en värdefull gärning för att hjälpa sina kamrater till rätta i livets svårigheter. (MF22)

/MN17/ var en god, varm, kärleksfull människa (MN17)

Rättrådig

I huvudgruppen *Rättrådig* med egenskaper som strävsam, noggrann, trygg, rakryggad, genuin och hederlig återfinns 22 procent av dygderna. Dygderna i grundgruppen *hederlig, trofast, pålitlig* återfinns främst i de dåtida minnesorden för såväl kvinnor som män, medan dygderna i övriga grupper återfinns i ungefär samma utsträckning bland dåtida och nutida män och kvinnor. Överlag återfinns alltså dygderna under huvudgruppen *rättrådig* bland de dåtida minnesorden. Några exempel ges nedan.

När /KF17s/: jordeliv nu ändats, är det efter en sällsynt lång och pliktuppfylld arbetsdag. (KF17)

Den forskaren nitälskan, som präglade henne, to sig uttryck på alla de områden hon ägnade sin kraft och sin tid (KF19).

Hans rättskänsla var stark och omutlig och han dagtingade aldrig; med sin övertygelse, även om han därigenom skulle ernått personliga fördelar (MF14).

I /MN11/ hade jag en av mina vänner. Han var rakryggad och tillgiven. Åsiktsskillnader hindrade inte vår vänskap. (MN11)

En genuin person kan också ses som en person som sammanfattar en rad egenskaper. Ett exempel är KN19 där olika egenskaper sammanfattas och exemplifieras. KN19 är också det exempel där ödmjukhet om än indirekt omnämns för en nutida kvinna.

/KN19/ var en stark och samtidigt charmerande personlighet. Hon kännetecknades som människa framförallt av tre egenskaper: integritet, humor och intelligens. Integriteten var absolut och kompromisslös. Humorn var klarögd, underfundig och ibland – till omgivningens förtjusning – drastisk eller rentav avsiktligt bisarr. Intelligensen var av finaste märke, men sviktande i ett avseende:

hon kunde aldrig förstå hur betydelsefull hennes insats hade varit inom och för den kvinnohistoriska forskningen.(KN19)

Lyhörd

I huvudgruppen *Lyhörd* med egenskaper som empatisk, konstnärlig och kreativ finns 7 procent av dygderna. I denna grupp har jag inkluderat egenskaper som en konstnärlig blick. Det är minst vanligt att dåtida män beskrivits som lyhörda och mest vanligt att dåtida kvinnor gör det.

Hon var så mångsidigt utrustad. Hon ägde en stor musikalisk begåvning och hade fått humorns härliga gåva och hennes konstnärssjäl stod öppen. och mottaglig för allt vad livet och naturen har att skänka oss. (KF16)

Engagerad

I huvudgruppen som jag valt att sammanfatta som *Engagerad* finns egenskaper som humoristisk, social, inspirerande, rättfram och modig. I denna grupp återfinns 30 procent av dygderna. Det är vanligare att dygderna i gruppen har använts för att beskriva dygder i de nutida minnesorden jämfört med de dåtida. Dygderna används minst för att beskriva dåtida kvinnor och mest för att beskriva nutida kvinnor. Det är framförallt grundgruppen, entusiastisk, nyfiken och inspirerande som utmärker sig som dygder som beskriver nutida kvinnor. I undergruppen modig och rättfram är det framförallt dåtida män som beskrivs.

vi kommer att minnas /MN8, .../ för hans äkta engagemang och inspirerande arbete för äldre personer i vårt samhälle (MN8)

/MN19/ fick ett rikt liv, och för oss vänner kommer han alltid bli ihågkommen som en glad, nyfiken, generös och älskad kamrat (MN19)

Kyrkokassan fanns inga anmärkningar på trots att den förvaltades mot ett ganska blygsamt arvode. Under sådana omständigheter kan var och en förstå att syster /KN14;s/ engagemang var ovärderligt.(KN14)

Vi känner saknad över att /KN23/ har lämnat oss, men vi känner också stor glädje och tacksamhet över att ha lärt känna en varm vän och mångårig lottakamrat med mycket klokskap och stort engagemang som hon skänkt oss.(KN23)

De har i dessa tre ord på ett bra sätt sammanfattat /KN22:s/ karaktär: Modig, passionerad och generös.(KN22)

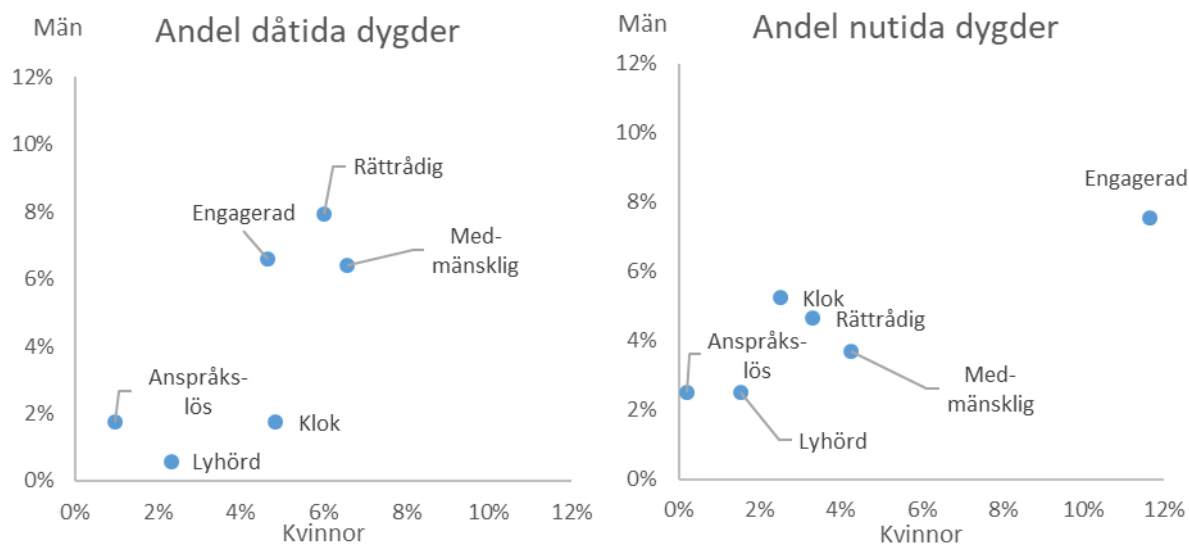
Norskt var hans namn och norskt hans väsen, i allra bästa bemärkelse, han var käck och glad. Käck utan all kantighet (MN3)

Tapperhet beskrivs framförallt i minnesorden i relation till sjukdom. Ett exempel är minnesordet för MF10 som beskrivs som *tapper och tålig* samtidigt som han *behöll sin humor under lidandets år*. Tapperhet i förhållande till livsgärningen före sjukdomen förekommer endast för personer från 1940-talet. För MF6 används orden att personen *offrat sitt liv* när han arbetade med att konstruera säkrare ubåtar. För en annan person MF12 som omkom i en

flygolycka under resan hem efter att ha vittnat i Nürnbergrättegången beskrivs personen som *Vek till sin natur överraskade han sina vänner med en okuvlig motståndskraft mot fysiska och psykiska smärtor.*

Skillnader mellan de fyra grupperna

I figur 1 nedan har jag valt att visa förekomsten av de olika huvudgrupperna för dåtida män och kvinnor samt för nutida män och kvinnor. Figuren bygger på den andel dygden nämns för gruppen i relation till samtliga 516 minnesord. För gruppen engagerad återfinns alltså drygt 6 procent (34 minnesord) av dygderna bland dåtida män, drygt 4 procent (24 minnesord) bland dåtida kvinnor, 8 procent (39 minnesord) bland nutida män och 12 procent (60 minnesord) bland nutida kvinnor. Andelarna är alltså beräknade på ett annat sätt här än i figur 8 där andelarna avsåg förekomsten inom respektive grupp. Det är intressant och möjligt att redovisa andelar eftersom antalet dygder är ungefär lika stort 110-120 i samtliga fyra grupper.

Figur 1. Andelar dygder för dåtida och nutida män och kvinnor

Figuren visar tydligt att dygder inom gruppen Engagerad och i viss mån också gruppen Klok har ökat i omfattning i de nutida minnesorden på bekostnad av grupperna Rättrådig och Medmänsklig. Gruppen anspråkslös har liten omfattning och används inte för nutida kvinnor och har ökat försumbart för nutida män.

6.5 Eftermäle och samhällsperspektiv

Under denna rubrik har jag placerat vad personen har bidragit med i andra människors liv och som lever kvar när personen är död. I många fall sammanfattar t.ex. en vän eftermälet med att

det är en person hen kommer att minnas och så räknar författaren upp de dygder som de kommer att sakna. Ett sådant exempel minnesordet för KN2 där författaren skriver *Jag är bara en av de många som kan tacka för allt hon betytt i våra liv*. I andra fall pekar författarna på någon specifik lärdom som de fått av den avlidne. I ett fåtal fall ges längre konkreta exempel, t.ex. KF6 och MN8 nedan.

Hon hjälpte dem som ägde röster till vidare utbildning och en av våra främsta operasångare har den unga energiska brukspatronessan att tacka för sin start på n nya levnadsbanan. (KF6)

Det är i stor tacksamhet som vi kommer att minnas /MN8/, inte bara som den gode vän han var – förebildligt uppmärksam och omtänksam i mötet med andra – utan också för hans äkta engagemang och inspirerande arbete för äldre personer i vårt samhälle. (MN8)

Hedersutmärkelser nämns speciellt i ett fall genom en medalj för föredömlig mjölkhantering.

/KN6/ och /NN/ var ett radarpar och stod vid varandras sida i många arbetsuppgifter. Tillsammans var de ett stiligt par, stiligast när de ur konungens hand mottog utmärkelsen för föredömlig mjölkhantering - /NN/ lång och rak, KN6 i den färgrika värendsdrakten. (KN6)

Det är ovanligt att personens härkomst eller livsgärning i minnesorden beskrivs som att de påverkas av mer allmänna företeelser i samhället. Det finns några undantag. I två fall rörande sjukdom och dess betydelse tolkar jag det som att författarna tydliggör att sjukdomen var allmän och inte något som speciellt drabbat just denna familj. *Tuberkulosen härjade fritt på 1930-talet - så ock i familjen (MN23), i en tid då polion drabbade Sverige i allmänhet och KN12 i synnerhet*. Detsamma gäller i ett par fall där någon invandrat till Sverige på grund av politiska förhållanden i födelselandet. *KF4 var en av de många, som under det första världskriget österifrån togo sin tillflykt till vårt även då från krigets fasor så lyckligt förskonade land*. I ett fall betonar författarna att KN4 flyttade med sin man efter hans tjänstgöringsorter, representerade och följde honom på tjänsteresor. *KN4 tog enligt tid och miljö stort ansvar för hem och representation för NN:s /makens/ redan då mycket internationella och resefyllda arbete*. Detta var alltså något som författarna kommenterade var en följd av samhällets normer

7. Diskussion

Jag för diskussionen med utgångspunkt från den forskning, t.ex. Condit (1985, 290-292), som visar att de karaktärsdrag och de topiker som lyfts fram i ett hyllningstal är de som ses som

lovvärda av den grupp som talet riktar sig till. Topikerna kan därför visa vilka karaktärsegenskaper och handlingar som ses som goda i gruppen.

Jag har enbart studerat hyllningstal i form av minnesord från Svenska Dagbladet och inte från andra tidningar med läsare som kan ha andra värderingar. Jag har översiktligt läst ytterligare dåtida och nutida minnesord i Svenska Dagbladet. Mina tankar från denna läsning är att de ytterligare minnesord jag läst liknar de 100 jag studerat för respektive period och kön. Min uppfattning är därmed att jag inte skulle fått ett annorlunda resultat om jag valt ett större urval som möjliggjort kvantitativa analyser. Jag har dock inte i detalj analyserat dessa minnesord och det innebär att de slutsatser jag drar i detta avsnitt belyser innehållet i de 100 minnesord som jag analyserat och inget annat.

I de fall där det är möjligt jämför jag mina resultat med den studie som Koivusalo (2019) gjorde av minnesord skrivna 2012 i finska Huvudstadsposten.

7.1 Författarna och deras disposition

Flera forskare t.ex. Pernot (2015, 83-85) visar att författarens ställning är viktig för minnesordets budskap. Författaren bör vara en aktad person. Av flera minnesord framgår att författaren/författarna representerar fler än sig själv/a. De representerar t.ex. en vänkrets, en förening, arbetskamrater eller de närmast sörjande. I några fall är minnesorden undertecknade av högsta representanten för den organisation eller det företag där den avlidne verkat t.ex. chefen för Sveriges Radio, VD:n för Systembolaget, ordföranden i en arbetsgivarorganisation, eller en före detta partiledare.

Av minnesorden framgår att det är vanligare att kvinnor skriver minnesord för kvinnor och män skriver minnesord för män. I de nutida minnesorden är det endast två män respektive två kvinnor som fått minnesord enbart av författare från det motsatta könet. Dessa resultat sammanfaller med de resultat som Koivusalo (2019, 69) redovisar. Hon drar slutsatsen att det därmed borde vara möjligt att öka andelen kvinnor som får minnesord eftersom *Kvinnor i Finland är allmänt läs- och skrivkunniga och ofta högt utbildade*. Detsamma torde gälla också kvinnor i Sverige.

Ur mitt perspektiv kan det vara så att det är mer passande att män skriver minnesord för män och kvinnor för kvinnor. Det gäller speciellt förhållandena på 1940-talet och speciellt för dåtida män. Det finns också exempel på att kvinnor i mansdominerad yrken fått minnesorden författade av kvinnor trots att de bör ha haft manliga kollegor och chefer. Exempel är nutida och dåtida läkare och den dåtida trädgårdsarkitekten. Samtidigt kan den avlidnes vänner och kollegor ha en överrepresentation av personer med samma kön som den avlidne. Det innebär att

en annan förklaring till författarnas kön kan vara att kvinnor och män i minnesorden arbetar och umgås mer med personer av samma kön som de själva.

Pernot (2005, 54) lyfter fram att författarens sorg och saknad är en passande topik för ett begravningsstal. Av mitt material framgår att den är vanlig i framförallt avslutningen, men också i inledningen av minnesorden. (se avsnitt 6.1.1. och 6.1.3). De topiker som t.ex. Pernot (2005, 54) visat är lämpliga för ett begravningsstal används alltså i minnesorden.

I minnesorden (se avsnitt 6.1.1.) nämns döden sällsynt, något oftare i de dåtida än nutida minnesorden. Det förekommer både vad Dahlgren (2000, 123) definierar som allmänreligiösa och kristna referenser. I de fall döden nämns förekommer kristna referenser främst i de dåtida minnesorden. I de dåtida minnesorden är också ”Frid över NN:s minne” vanligare än i de nutida. I det nutida minnesordet (MN23) där den kristna referensen är tydlig genom att författaren skriver om det *himmelska hoppet* betonas att detta var den avlidnes tro. Jag tolkar det som att författaren är medveten om att den kristna tron inte omfattades av alla utan sett det som att en individuell förklaring behövts i minnesordet. Curt Dahlgren (2000, 128) visade genom sin omfattande studie av dödsannonser att kristna symboler minskat i omfattning i annonserna och så är alltså också fallet i de 100 minnesord som jag studerat.

Aristoteles (1:9) skriver att förstärkningar hör hemma i de epideiktiska talen för att lyfta fram gärningar och egenskaper vars godhet författarna inte behöver argumentera för. Den vanligaste typen av förstärkning är jämförelse där den avlidne ses som ”en av de bästa”. Superlativ som böjningen ”bäst”, liksom unik används mera sparsamt. Författarna utövar alltså en viss återhållsamhet i sina förstärkningar. I de jämförelser som förekommer hopar författarna ofta positiva egenskaper. Ofta används par eller tretal som lyfter fram olika aspekter av en persons egenskaper. Även om inte ordet helgjutten används blir den sammantagna bilden av den variation av egenskaper som räknas upp och av de exempel som ges att personen har en gedigen karaktär.

I de fall en auktoritet används som förstärkning för dåtida kvinnor är användningen könsstereotyp. I ett minnesord nämns att en fosterdotter gifte sig med en civilingenjör vilket tydde på en god uppfostran, och i ett annat betonas att också de manliga kollegorna beundrade den avlidnas kompetens. Ålder används som förstärkning enbart i de dåtida minnesorden. I de minnesord jag studerat tolkar jag det som att det fanns en större vördnad för ålder och tradition på 1940-talet jämfört med 2010-talet.

Pernot (2015, 90) lyfter fram att det är viktigt att visa hur karaktärsegenskaperna har omsatts i handling och att dessa verkligen ägt rum. Samtliga minnesord utom ett (KF10)

innehåller detaljerade beskrivningar av konkreta händelser där karaktärsdragen materialiseras. KF10 innehåller en mera abstrakt beskrivning av den avlidnas personlighet.

Innehållet i minnesorden är hyllande. De innehåller enbart i undantagsfall en argumentation och i de få fall det förekommer är det två konstnärer, en nutida manlig och en dåtida kvinnlig, som författarna menar att omvärlden inte förstått.

Det är vanligare med en kronologisk disposition i de nutida minnesorden än i de dåtida minnesorden. I de dåtida minnesorden var en tematisk disposition vanligare genom att författaren fokuserade på en del av den avlidnes liv. Det bör också noteras att de antika författare som diskuterar olika sätt att disponera minnesordet betonar att den tematiska dispositionen bör utgå från dygderna. Så är inte fallet i minnesorden. I minnesorden utgår den tematiska dispositionen från en viss del av den avlidnes liv. I flera fall är temat de tillfällen författarens mött den avlidne. Å ena sidan innehåller minnesorden, både de dåtida och nutida, innehåller alltså en topik som inte beskrivs av Pernot (2015). Å andra sidan betonar Pernot (2015, 90) att det är viktigt att visa dygderna genom bevisbara handlingar vilket författarnas ögonvittnesskildringar bidrar till.

Sammanfattningsvis använder författarna till minnesorden de topiker som jag i min litteraturstudie hittat som lämpliga för lovtal. Ett par undantag är att tematiska dispositioner används för att beskriva författarens möten med den avlidne, liksom att superlativen är mer diskreta än de antika retorikerna ser som möjligt.

7.2 Händelser i livet

De två strategier som Ad Herennium (2005, 83) för fram, om den person hyllningen avser är av god härkomst lyfter talaren fram härkomsten som karaktärsdanande, och om härkomsten är besvärlig så lyfter talaren fram att personen lyckats trots de dåliga förutsättningarna används i minnesorden. De få gånger härkomst nämns redovisar författarna ofta, antingen att något gott karaktärsdrag skapats genom de goda förhållandena eller att personen kämpat och övervunnit de besvärliga förhållandena.

Utbildning förefaller inte varit en viktig topik i de dåtida minnesorden. Även om jag antar att det var vanligare att dåtida män hade en utbildning jämfört med dåtida kvinnor är det i de flesta fall okänt om personerna hade en utbildning eller inte. I de fall utbildning nämns i de dåtida minnesorden kopplas de till karaktärssegenskaper och utbildningarna har en sådan karaktär att de kopplas till yrkeslivet. I de fall en forskarutbildning nämns har t.ex. två av de tre disputerade forskarna i de dåtida minnesorden har också sin yrkeskarriär vid universitetet.

Att beskriva en persons utbildning bidrar i sig till att skapa trovärdighet för personen (Lindqvist Grinde, 133) så oavsett om karaktärsdrag knyts till utbildningen eller inte kan den bidra till argumentationen att personen levde ett föredömligt liv.

Yrke nämns oftare för män än för kvinnor. Det gäller speciellt i de dåtida minnesorden. När yrket väl nämns är det vanligare att karaktärsdrag knyts till yrket för kvinnor än för män. Speciellt för dåtida, men också för nutida kvinnor tolkar jag det övriga innehållet i minnesordet som att i de fall yrke inte nämns beror det på att den avlidna inte hade en yrkeskarriär. Avsaknaden av yrke för kvinnor kompenseras av att gärningar, som till exempel engagemang i föreningar, är vanligare för kvinnor än för män.

I de 100 minnesord jag studerat beskrivs både kvinnor och män såväl utifrån vad de åstadkommit i sin yrkesroll som genom sina övriga gärningar. Jämför jag de dygder som kopplas till yrke och gärningar beskrivs dåtida kvinnor något oftare som tillgivna och anspråkslösa än dåtida män. Samtidigt är det vanligare att dåtida män beskrivs som erfarna och kunniga. Plikttrogenhet och arbetsförmåga nämns för båda grupperna. För nutida kvinnor nämns dygder som engagerad, professionell och hjälpsam oftare för nutida kvinnor jämfört med nutida män. Nutida män beskrivs i högre utsträckning än nutida kvinnor som kreativa och positiva. Nutida kvinnor beskrivs sällan som anspråkslösa. Vad personerna åstadkommit i yrkesliv och gärningar beskrivs för både män och kvinnor. Samtidigt bygger vad personen åstadkommit för dåtida kvinnor något oftare på dygder som har sin grund i personlighet som t.ex. taktfull medan motsvarande dygder för dåtida män oftare är kunnig och erfaren. Männens dygder har alltså skapats genom yrkesutövning eller studier, medan de dåtida kvinnornas dygder i högre grad är ärvda. För kvinnor har det skett en förändring från 1940-talet eftersom nutida kvinnors kunskap och professionalitet betonas. Kunskap och professionalitet är egenskaper som förvärvats genom yrkesutövningen.

Familj beskrivs oftare för kvinnor framförallt för dåtida kvinnor än för män. Vänner beskrivs något oftare för män än för kvinnor. Studerar jag de dygder som kopplats till vänner är gästfrihet och värme dygder som tillskrivs såväl dåtida kvinnor som dåtida män. För nutida minnesord beskrivs såväl män som kvinnor som generösa och glada medan det är något vanligare att bred kunskap nämns för nutida män än för nutida kvinnor.

Familjens roll i minnesorden ser mycket olika ut för dåtida kvinnor och dåtida män. I de dåtida minnesorden skapar kvinnan hemmet. Hon är dess medelpunkt och ansvarar för att familjelivet blir lyckligt och att barnen uppfostras väl. Makens yrkesroll beskrivs dessutom i flera av de dåtida kvinnornas minnesord. I de fall de dåtida kvinnorna har ett yrke förstår man

av minnesorden att de oftast inte är gifta. För dåtida män beskrivs familjelivet sparsamt. För såväl kvinnor som män har en förändring skett mellan 1940-talet och 2000-talet. För nutida kvinnor beskrivs fortfarande kvinnor som ansvarstagande för hemmet och i några fall som stöttande för mannens yrkeskarriär, men familjen är i större utsträckning ett gemensamt ”fritidsprojekt” för båda man och hustru. I flera fall beskrivs vad makarna gemensamt åstadkommit. Skilsmässor förekommer också i de nutida minnesorden för kvinnor. För nutida män beskrivs kärleken till familjen som mycket viktig i mannens liv för fyra personer. För nutida kvinnor beskrivs både ett yrkesliv och ett familjeliv.

Englund (2018, 198-201) ser i sin studie en förändring av familjens roll från att vara ett en del av försörjningen till ett projekt utanför yrkeslivet. I de dåtida kvinnornas minnesord finns flera fall där det är tydligt att kvinnorna i sin roll som hustru tar del i makens yrkesliv som ambassatris eller friherrinna. Familjelivet i de nutida minnesorden fokuserar istället på gemensamma aktiviteter i föreningsliv eller i skapandet av hemmet.

En jämförelse av mina resultat avseende de nutida minnesorden med de som Byrman (2013, 66) och Koivusalo, (2019, 66-67) gjort visar att mina resultat i stort överensstämmer med Koivusalos resultat. Nutida kvinnor beskrivs både utifrån familj och yrkesroll. Har den nutida kvinnan haft en yrkeskarriär betonas att hon är kunnig och professionell till och med i högre grad för nutida kvinnor än för nutida män. I minnesorden hittar jag alltså inte belägg för de resultat Byrman (2013, 66) redovisar, nämligen att kvinnor beskrivs utifrån sin personlighet och männen utifrån sitt yrkesliv. Ur ett genusperspektiv är en fråga att studera vidare om kvinnor i högre utsträckning beundras enbart för att de är ”duktiga”, medan männen också beundras för sin humor och kreativitet. Det vill säga om det är mer accepterat att män uttrycker mer av sin personlighet i yrkesliv och föreningar än att kvinnor gör det.

7.3 Dygder

Det är vanligare att kroppsliga dygder beskrivs för dåtida kvinnor än för dåtida män. För nutida minnesord är antalet detsamma. De dygder som beskrivs skiljer sig också åt där kvinnorna både förr och nu beskrivs som vackra, stiliga och graciösa. Författarna noterar att de behållit sin ungdomlighet och sin figur trots sin höga ålder.

För männen beskrivs framförallt ögon och blick och i ett fall en spänst som medför att mannen kan hoppa på isflak. Användandet av kroppsliga dygder i minnesorden har alltså i mitt material minskat sedan 1940-talet för kvinnor. De dygder som beskrivs är mer ”traditionellt kvinnliga” för kvinnor och ”traditionellt manliga” för män. Kroppsliga dygder är dock inte vanligt förekommande i de nutida minnesorden så från mitt material kan jag inte dra den slutsats

Byrman (2013, 66) gjorde nämligen att kvinnor i högre grad än män beskrivs utifrån sitt utseende.

Minnesorden innehåller en mängd intellektuella dygder. I genomsnitt är antalet fem per minnesord. De dygder som nämns förändras från 1940-talet till 2010-talet genom att personerna i de dåtida minnesorden i högre utsträckning beskrevs som nitiska, trygga, trofasta, uppoffrande och vänliga medan personerna i de nutida minnesorden i högre grad beskrivs som engagerade entusiastiska, kreativa och glada.

Den förändring av önskade egenskaper i kontaktannonserna som Englund (2018, 198-201) hittar för män från karaktärsfast till glad återfinns alltså också i de minnesord jag studerat.

Även om inte dygderna i undergruppen bildad förfinad kultiverat beskrivs i så många fall, är det främst dåtida kvinnor som beskrivs i undergruppen. Englund (2018, 143) konstaterar att bildad var en egenskap som söktes i kontaktannonser främst från 1890-1910-talet. Det är den tidsperiod då de kvinnor som avled på 1940-talet var unga. Hon tolkar det som att det ger signaler om *social och ekonomisk tillhörighet. Bildad innebar att den sökande tillhörde en högre samhällsklass*, men också att personen hade inre egenskaper *som känslans intelligens eller boklig bildning*. (Englund 2018,143)

Av sammanhanget i de minnesord där bildad nämns för dåtida kvinnor tolkar jag det som att det är framförallt känslans intelligens och en beskrivning av en person från en högre samhällsklass som avses.

De antika dygder som beskrivs av (Cicero 2009, 341-349) återfinns också i de grupper jag skapat.⁶ Klokhets (klok) Måttfull (anspråkslös medmänsklig) Rättrådig (Rättrådig) Gruppen Tapperhet som Cicero beskriver med dygder som storslagenhet, tilltro tålmod och uthållighet har sin likhet i den grupp av dygder jag beskriver som Engagerad.

Den lista av tio dygder som Aristoteles beskriver faller också in under de dygder jag hittat t.ex. Rättfärdighet (nitisk redlig rakryggad trygg genuin trofast), Mod (modig, rättfram) Måttfullhet (anspråkslös, enkel) Storslagenhet (entusiastisk, nyfiken) Generositet (hjälpzaam, generös), Frikostighet (uppoffrande, generös) Lugn (rakryggad trygg) Förnuft (erfaren, klarsynt) Vishet (intellektuell, bildad) Tålmod (nitisk, redlig)

Även om det alltså är möjligt att se att de antika dygderna återfinns också bland 1900-talets dygder finns också olikheter. Dygder som glad, charmig och sprudlande är t.ex. svårare att direkt tolka in bland de antika dygderna.

⁶ De grupper jag skapat anges inom parantes.

En jämförelse av de dygder jag hittat i minnesorden med de som framgår av Läroplanen för grundskolan (Skolverket, 2018, 5) kan också göras. Läroplanens dygder är rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Med undantag av generositet används inte just de ord som Läroplanen använder i form av rättskänsla, tolerans och ansvarstagande. Dygden rättskänsla passar dock väl in inom gruppen Rättrådig. Dygden ansvarstagande kan sägas höra hemma i såväl gruppen Medmänsklig som gruppen Rättrådig. Dygder i minnesorden med liknande betydelse som tolerant skulle kunna vara tillåtande inom gruppen Medmänsklig. Tillåtande ingår i gruppen "Generös gästfri, tillåtande" och är den minst vanliga dygden in om gruppen. Att vara tolerant är alltså en dygd som inte lyfts fram vare sig i de nutida eller dåtida minnesorden. Dygder med liknande betydelse som rättskänsla och ansvarstagande var mer vanliga i de dåtida minnesorden än i de nutida minnesorden. Dygden tolerant förekommer som nämnts sparsamt i både nutida och dåtida minnesord. De dygder som Läroplanen vill lyfta fram är alltså inte de dygder som främst lyfts fram i nutida minnesord. De är istället mera nära de dygder som lyfts fram i de dåtida minnesorden. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att de nutida minnesorden avser personer som inte gått i skolan under den period då Läroplanens värderingar hade denna lydelse. Min studie säger inget om de värderingar som dagens yngre människor har vilka fostrats i Läroplanens värderingar.

Sammantaget visar min studie att de dygder som prisas i minnesorden skiljer sig något åt mellan kvinnor och män och mellan dåtid och nutid. I de nutida minnesorden hyllas dygder som engagerad, entusiastisk och positiv på bekostnad av Rättrådig och Medmänsklig.

7.4 Fortsatta studier

Uppsatsen ger flera idéer för fortsatta studien.. En sådan handlar om empirin där en konservativ tidning valts. Att utöka empirin också till tidningar med andra målgrupper t.ex. Flamman (oberoende socialistisk) eller Dagen (partipolitiskt obunden på kristen grund) skulle kunna ge insikter om värderingar uttryckta i minnesord i dessa tidningar skiljer sig från de i Svenska Dagbladet. Minnesorden visar också att den epideiktiska genren innehåller dygder. Andra typer av epideiktiska tal skulle därför också kunna användas som empiri. Exempel skulle t.ex. kunna vara brölloppstal, eller tal vid examenshögtider.

Mina resultat visar att det finns skillnader mellan kvinnor och män. Användning av feministiska retoriska metoder skulle därmed troligen kunna synliggöra dessa skillnader i högre utsträckning än jag kunnat göra med mitt metodval.

En annan intressant aspekt är de dygder Läroplanen för Grundskolan ska fostra till. Dessa överensstämmer inte helt med de nutida värderingar jag hittar i minnesorden, samtidigt som de

kan antas vara det svenska samhällets syn på lämpliga värderingar. En närmare studie över hur Läroplanens dygder förmedlas i skolan, t.ex. genom framinganalys i relation till de värderingar som eleverna själva har, borde kunna ge insikter om vilka utgångspunkter som är gemensamma och vilka som inte är det. Intressanta områden skulle kunna vara dygden tolerans som är sparsamt uttryckt både i de dåtida och nutida minnesorden. Dygden rättskänsla uttrycks också mera sparsamt i de nutida minnesorden än de gör i de dåtida, samtidigt som det är en dygd skolan ska fostra till.

7.5 Sammanfattande slutsatser

I mitt syfte frågar jag i punkt 1 hur minnesordens författare utnyttjar lovtalens topiker för att hylla den avlidne. Utifrån litteraturstudien preciserade jag dessa i forskningsfrågan såväl vilken disposition, vilka förstärkningar, vilket innehåll och vilka dygder ett lovtal bör innehålla. Mina resultat och min diskussion visar att dessa används i minnesorden. Det finns några undantag. Ett undantag är att tematiska dispositioner används för att beskriva författarens möten med den avlidne. Det vill säga temat är inte en genomgång av de dygder den avlidne haft. Superlativen är också mer diskreta än de antika tänkarna såg som lämpligt. Minnesorden innehåller dock en mängd dygder oftast exemplifierade genom de handlingar som den avlidne gjort.

I punkt 3 och 4 i mitt syfte frågar jag om det finns skillnader i topiker mellan män och kvinnor och mellan dåtid och nutid. Av resultaten kan jag se att det är vanligare att yrke nämns i de nutida minnesorden för kvinnor jämfört med i de dåtida. Jag tolkar det som en följd av att det är vanligare att nutida kvinnor har en yrkeskarriär jämfört med dåtida kvinnor. Det är vanligare att yrke såväl på 1940-talet som på 2010-talet nämns för män än för kvinnor. De dygder som är kopplade till yrkeslivet för kvinnor har förändrat från att fokusera på dygder som pliktrogenhet och noggrannhet till dygder som kunnig, engagerad och professionell. Dygder i gruppen medmänsklighet kopplas något oftare till kvinnor än till män. Nutida män beskrivs i något högre utsträckning som kreativa i sin yrkesutövning jämfört med nutida kvinnor.

Topiken familj har förändrats från att beskriva att kvinnan skapar och ansvarar för hem och familj till att hemmet är ett gemensamt projekt för både kvinnan och hennes make. För fyra nutida män fokuserar också minnesordet på betydelsen av familjen för mannen. Topiken familj har alltså förändrat sitt innehåll för både kvinnor och män.

I mitt syfte frågar jag under punkt 2 vilka dygder som lyfts fram i minnesorden. Mina resultat visar att minnesorden innehåller en mängd dygder, i genomsnitt fem per minnesord, lyfts fram i minnesorden. I min analys av hur dygderna används kopplar jag också till den tredje

och fjärde punkten i mitt syfte avseende förändringar mellan dåtida och nutidaminnesord och mellan män och kvinnor. I de dåtida minnesorden hyllas kvinnor främst för medmänsklighet, rättrådighet och engagemang, medan de dåtida männen också hyllas för att de är rättrådiga, medmänskliga, engagerade med tillägget att de också hyllas för att de är kloka. Såväl nutida kvinnor som nutida män hyllas framförallt för att de är engagerade, det vill säga optimistiska, entusiastiska, sociala och rättframma. För kvinnor följer därefter dygden Medmänsklig medan de nutida männen kompletterar sitt engagemang med dygderna klok och rättrådig. Dygderna i gruppen engagerad är alltså vanligare i de nutida minnesorden jämfört med de dåtida minnesorden på bekostnad av dygderna rättrådig och medmänsklig. Det är speciellt nutida kvinnor som beskrivs som engagerade.

För att sammanfatta så används i minnesorden dygder inom de grupper som de antika tänkarna såg som lämpliga för lovtal. Några undantag finns där dygder som sprudlande, positiv och glad är svårare att länka till de antika uppräkningsarna.

Jag började uppsatsen med att i mitt forskningsproblem fundera över vad som kännetecknar en god människa. Jag frågade mig vilka dygder en sådan person har. Det svar jag fått genom min studie är att vi idag uppskattar en person som är glad, social, entusiastisk, rättfram och modig. Det är en förändring från 1940-talet då vi i högre utsträckning uppskattade en person som var nitisk, noggrann, rakryggad, trygg och gedigen.

Källförteckning

- Ad Herennium (2005). *Ad Herennium de ratione dicendi ad C. Herennium*. 2., omarb. utg. Åstorp: Aftonios (2002). *Retoriska övningar Aftonios Progyrnasmata*. Nora: Nya Doxa
- Andersson, I. (1960). *Svenska Dagbladets historia. Del 1 1884-1940*. Stockholm: Sv Dagbl.
- Aristoteles (1934). *Nicomachean ethics* [Elektronisk resurs]. New and rev. ed. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0086.tlg010.perseus-eng1>:Läst 2019-05-06.
- Aristoteles (2012). *Retoriken* Översättare: Johanna Akujärvi. Ödsåkra: Retorikförlaget.
- Bazeley, P. & Jackson, K. (2013). *Qualitative data analysis with NVivo*. 2nd ed. London: SAG
- Byrman, G. (2015). *Familjenyheter i svenska medielandskap: en jämförelse av text och genus över tid. Könskonstruktioner och språkförändringar* : rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön = Gender constructions and language changes : report from the 8th Nordic Conference on Language and Gender. s. 47-69
- Byrman, G. (2004). Manligt och kvinnligt på familjesidan. *HumaNetten* nr 15:2004. Växjö: Institutionen för humaniora. s. 8-17. Tillgänglig: http://nu.se/polopoly_fs/1.105249!Nr_15.pdf> Läst 2019-04-28.
- Chase, J. R. "The Classical Conception of Epideictic." *Quarterly Journal of Speech* 47 (1961): 293-300.
- Cicero, Marcus Tullius (2009). *Om talaren Bok 2 Andra boken*. Åstorp: Retorikförlaget
- Condit, C. M. (1985). The Functions of Epideictic: The Boston Massacre Orations as Exemplar, *Communication Quarterly* 33, no. 4 (Fall 1985): 284-99.
- Connelly, L. M. (2016). 'Understanding Research. Trustworthiness in Qualitative Research', *MEDSURG Nursing*, 25(6), pp. 435-436.
- Dahlgren, C. (2000). *När döden skiljer oss åt-: anonymitet och individualisering i dödsannonser 1945-1999*. Lund: Teologiska institutionen, Univ.
- Dyck, E. (2002). 'Topos and Enthymeme', *Rhetorica*, 20 (2): 105-117.
- Englund, J. (2018). *Som folk är mest Könsideal i svenska kontaktannonser 1890-1980*. Diss. Uppsala:Uppsala universitet, 2018.
- Entman, R. M (1993), "Framing Toward Clarification of a Fractured Paradigm" i: *Journal of Communication*, Vol. 43 Issue 4.
- Eriksson, A. (2002) kommentarer i, Aftonios. *Retoriska övningar Aftonios Progyrnasmata*. Nora: Nya Doxa.
- Gabrielsen, J (2008). *Topik: ekskursioner i retorikkens toposlaere*. Åstorp: Retorikförlaget.
- Griffin,C.L (2009) Feminist Rhetorical Criticism in Littlejohn, Stephen W. & Foss, Karen A. (red.) *Encyclopedia of communication theory [Elektronisk resurs]*. Thousand Oaks, Calif.: Sage
- Guba, E.G. & Lincoln, Y. (1994). *Competing paradigms in qualitative research*. In N. Denzin & Y. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 105-117). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kjeldsen, J.E. (2008) Retorik idag. Introduktion till modern retorikteori. Lund: Studentlitteratur.
- Kosoulva, E. (2016). *Hur sammanfattar man ett helt liv i en kort text?Innehållet och språket i nekrologer ur Hufvudstadsbladet 2012 ur könsperspektiv* Pro gradu-avhandling i nordisk filologi: Humanistiska fakulteten Uleåborgs universitet. Maj 2016.
- Lauer, I. (2015). Epideictic Rhetoric. *Communication Research Trends* 34(2): 4-1.8.
- Lindqvist Grinde, J. (2012) Introduktion i, Aristoteles. *Retoriken* Översättare: Johanna Akujärvi. Ödsåkra: Retorikförlaget.
- Lindqvist Grinde, J. (2002). *Dygdens förvandlingar: begrepp et dygd i tillfällestryck till handelsmän före 1780*. Diss. Uppsala : Univ., 2002
- LIX (2019) *LIX räknare* <https://www.lix.se/index.php> läst 2019-04-23.
- Lundblad, S. (2003). *Skrivet i sten: högborgerliga statusbilder förmedlade genom gravstenar och nekrologer i 1800-talets Gävle. Med börd, svärd och pengar : eliter manifestation, maktutövning och reproduktion 1650-1900*. S. 35-51
- Mral, B. (2008). Tsunamikrisen som epideiktisk situation, *Rhetorica Scandinavica* (46, 36-55).
- Patton, M.Q. (1990) *Qualitative evaluation and research methods* (2n edition), Newbury park, CA: Sage.

- Paulus, T., Woods M., Atkins D.P., Macklin, R. The discourse of QDAS: reporting practices of ATLAS.ti and NVivo users with implications for best practices. *International Journal of Social Research Methodology*. 2017;20 (1):35-47. doi:10.1080/13645579.2015.1102454.
- Perelman, C &, Olbrechts-Tyteca, L. (1971). *The new rhetoric: a treatise on argumentation*. 1. paperback ed. Notre Dame, Ind.: Univ. of Notre Dame Press.
- Pernot, L. (2015). *Epideictic rhetoric: questioning the stakes of ancient praise*. First edition. Austin: University of Texas Press.
- Persson, E., Ljungholm, M. (2011). *Döden läker alla sår: En kvalitativ studie av nekrologer i svensk dagspress*. Kandidatuppsats i journalistik. Södertörns högskola. Tillgänglig: <http://sh.diva-portal.org/smash/get/diva2:422554/FULLTEXT01.pdf> . Läst 2019-04-02.
- Qvist, G. (1980). Om periodindelning i kvinnohistorien. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. 1980 (1:1).
- Richardson, J. (2018). Evoking values or doing politics?: British politicians' speeches at the national Holocaust Memorial Day commemoration. *Journal of Language and Politics*. 17. 10.1075/jlp.17066.ric.
- Rosengren, M. (2008) *Doxologi. En essä om kunskap*. 2:a uppl. Åstorp: Retorikförlaget.
- Skolverket (2018). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2018*. Femte upplagan. Stockholm: Skolverket : Sök publikation Tillgänglig på Internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3975>. Läst 2019-05-06.
- Ström, A. (2011). Dyra och dugliga dygder : Klassisk epideiktik i tidigmodern retorisk teori. *Rhetorica Scandinavica*, (58, 34–56).
- Sullivan, D. L. 1993. The ethos of epideictic encounter. *Philosophy & Rhetoric*, Spring 1993, Vol. 26 Issue 2, pp 113-133.
- SCB (2019) *Befolkningstabeller* www.scb.se/befolkning. Läst 2019-05-20.
- SvD (1934) *Tidning från den 15/12 1934* <https://www.svd.se/arkiv/1934-12-15/36>. Läst:2019-04-08.
- SvD (2003) *Svenska Dagbladet*. <https://www.svd.se/sjalvstandig-och-oberoende-av-politiska-religiosa-kommersiella-eller-enskilda-intressen>. Läst: 2019-04-08.
- SvD, (2019) <https://www.svd.se>. Läst 2019-04-08.
- Ödman, P-J. (2007) *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Bilaga I. Ålder civilstånd och författare

Namn	Ålder	Civilstånd, Yrke	Författare	Namn	Ålder	Civilstånd, Yrke	Författare
MN1	88	(G) Bank-, näringslivsperson	M/K	KN1	68	(-) Statlig tjänsteman	M/K
MN10	76	(G) Kanslichef	M	KN10	98	(-) Chefredaktör	K
MN11	67	(G) Kontraktspäst	M	KN11	73	(M) Dramalärare m.m.	M/K
MN12	74	(G) Ingenjör	M	KN12	86	(-) Sekreterare/teckentolk	M/K
MN13	94	(G) Konstnär	K	KN14	88	(-) Distriktsköterska	M
MN14	93	(G) Professor	M	KN15	93	(M) Maka	K
MN15	65	(G) Journalist	M/K	KN16	68	(-) Adjunkt	K
MN16	80	(G) Ingenjör	M/K	KN17	75	(-) Konstnär	M
MN17	92	(G) Professor/arkitekt	M	KN18	94	(-) Kirurg	M/K
MN18	82	(G) Jurist/Styrelseordförande	M	KN19	94	(-) Professor	M/K
MN19	72	(G) Egenföretagare	M	KN2	91	(-) Lärare	K
MN2	88	(G) Vice GD	M	KN20	60	(M) Pedagog	K
MN20	80	(G) Operasångare	M/K	KN21	96	(-) Lärare	K
MN21	94	(G) Statsheraldiker	M	KN22	68	(M) Gallerist/Maka	M/K
MN22	93	(G) Typograf /konstruktör	M	KN23	95	(-) Lottakåren/Maka	K
MN23	79	(G) Lektor	M	KN24	67	(-) Konstnär	K
MN24	75	(G) Läkare	M	KN25	83	(-) Laboratorieassistent	M/K
MN25	85	(G) Fotograf	M	KN13	83	(-) Rektor	M/K
MN3	89	(G) Hovstallmästare	M	KN3	77	(-) Egen firma/redovisning	K
MN4	81	(G) Ekonomichef	K	KN4	91	(M) Maka	M/K
MN5	92	(G) Företagsledare	M	KN5	77	(-) God man, sjukgymnast	K
MN6	70	(G) Journalist	M	KN6	86	(-) Jordbrukare	M/K
MN7	88	(-) Idrottsman/egenföretagare	M	KN7	92	(-) Läkare, docent	K
MN8	89	(G) Sjöofficer/hovet/politiker	M	KN8	76	(M) Flygvärdinna/maka	K
MN9	86	(G) Chef/författare	M	KN9	76	(-) Intressant yrkesliv	K
MF1	79	(G) Konstnär	M	KF1	-	(O) Receptionist/ Informatör	K
MF10	-	(G)	M	KF10	-	(O) Konstnär	K
MF11	-	(-) God ställning i Kina	M	KF11	84	(G) Ambassadris	M
MF12	-	(G) Försäkringsdirektör	M	KF12	-	(G) Maka	M/K
MF13	-	(G) Fackföreningsordförande	M	KF13	-	(G) Maka	K
MF14	-	(G) Civilingenjör	M	KF14	-	(G) Maka	M
MF15	-	(G) Greve	M	KF15	90	(G) -	K
MF16	-	(G) Färghandlare	M	KF16	-	-	K
MF17	-	(G) Patentingenjör	M	KF17	-	(O) -	K
MF18	27	(-) Civilingenjör	M	KF18	-	(G) Kontorsarbete	K
MF8	-	(G) Ingengjör	M	KF19	-	(O) Läkare (docent)	K
MF2	-	(G) Konsul	M	KF2	96	(G) Maka	M
MF20	-	(G) Militär	M	KF20	-	(G) Kontorsarbete	M
MF21	-	(G) Jurist	(-)	KF21	-	(O) Lärarinna	(-)
MF22	48	(G) Ingenjör	M	KF22	-	(G) Maka	K
MF23	-	(G) Studierektor	M	KF23	-	(O) Registrator	K
MF24	-	(G) Företagsledare	M	KF24	-	(O) Trädgårdsarkitekt	K
MF25	-	(G) Lärare	M	KF25	-	(O) Husmor vid sanatorium	(-)
MF19	-	(G) Professor	M	KF3	-	(G) Friherrinna Friherrinna	M
MF3	-	(G) Neurolog	M	KF4	-	(O) Språklärare, inackorderingar	K
MF4	-	(G) -	M	KF5	-	(O) Bibliotekarie, pedagog	M
MF5	-	(G) Docent	M	KF6	-	(G) Brukspatronessa	K
MF6	-	(G) Ingenjör	(-)	KF7	-	-	K
MF7	-	(G) -	(-)	KF8	-	(O) Chefredaktör	K
MF9	-	(G) Konstnär	M	KF9	-	-	K

I. G respektive O före titeln symboliserar gift respektive ogift. För de dåtida minnesorden framgår detta tydligt. För de nutida minnesorden har jag enbart inkluderat O respektive G om en maka/make nämns bland de sörjande. Under författare symboliserar M att minnesordet är skrivet av en kvinna och K att det är skrivet av en kvinna. (-) betyder i båda fallen vet ej.

Bilaga II Personernas dygder

Person	Egenskaper
KF1	energisk, ordningsam, redbar, trofast, pålitlig, gedigen
KF10	klen hälsa, klarhet, ärlighet, frisk humor, svärmisk, sinne för realiteter, idealitet, livlig, konstsinne, taktfull, klok, ungdomlig
KF11	förfinaad, kultiverad, taktfull, klok, livlig, intagande
KF12	rena klara yttre drag, ädel, rik personlighet, renhet, uppriktighet, hängivenhet
KF13	anspråkslös, konstnärlig, nobel, kultiverad
KF14	kraft, värme, fast, rygga, vänliga, värdiga, lugn tillförsikt, stark
KF15	fin, graciös, elegant, renhjärtad, god
KF16	Vitala, sprudlande, livgivande livskraft, musikalisk, humoristisk, kroppslig resning
KF17	anspråkslös, god arbetsförmåga, varmt hjärta, trofast, tillgivenhet, pliktfull
KF18	god, kunnig, entusiastisk, gott och vänligt humör, ungdomliga sinne, hjälpsam,
KF19	flärdlös, enkel, varmhjärtad, nitälskan, intellekt, djupa vetande, trofast
KF2	gammaldags, familjelivets helgd och värde, klara förstånd, goda minne, livligt, rak, ståtlig, hänsynsfull, generös
KF20	trofast, uppoffrande, offervillig, rik människokänedom, taktkänsla, vänlighet, pliktfull, ståndaktig
KF21	praktisk, klart Intellekt, bildad, samvetsgrann, ordkarg, ordningssinne, äktluthersk fromhetomtanke
KF22	intelligent, generös, förstående, humoristisk, hjälpsam
KF23	entusiastisk, spontan, vänlig, hjälpsam, glad humor, skicklig, oegennyttig
KF24	förfinaad, duglig, oegennyttig
KF25	klok, humor, naturlig lätthet att umgås, sparade sig aldrig själv, hjälpsamhet, hjärtegod, kulturpersonlighet, beläst, kunnig
KF3	sprudlande, ingenium, kvicka infall
KF4	bildad, seg energi, strävsam, uppoffrande, tacksam
KF5	självutgivande, generös, ömsint
KF6	Vänsäll, gästfri, vitalitet, hjälpsamt, varmt deltagande hjärta, nobel
KF7	medkänsla, trofast, ingenium, klarsynt, skarpa intellekt, orädd
KF8	kultiverad, Älskvärd, hjälpsam, taktfull, djupa insikter
KF9	ungdomlig, kristen, god, sann
KN1	omtänksam, kunnig, rolig, lugn, trygg, hjälpsam
KN10	respektingivande, tuff, drivande, stimulerande samtalspartner
KN11	värme, generositet, hem- och familjekänsla, kapacitet till vänskap, engagerad
KN12	krigade sig tillbaka, generös, nyfiken, modig, engagerad, tuff
KN13	inspirerande, nyfiken, engagerad
KN14	professionell, empatisk, engagerad, glada skratt
KN15	full av skratt, iderik, varm, mod, uthållighet
KN16	inspirerande, glad, skarpsynt, engagerad
KN17	ansläende skönhet, begåvad, beläst, kunnig, frispråkighet, envis, redig
KN18	omtanke, fast hand
KN19	stark, charmerande, integritet, humor, intelligens
KN2	graciös, flödande, rörlig, kreativ, levnadskonstnär, trygg, gränslös, generös, engagerad
KN20	spred positiv energi, nyfiken, engagerad, trygg
KN21	skicklig
KN22	Modig, passionerad, generös, levnadsglad, vänkär, humoristisk, humanistisk
KN23	glimten i ögat, intresserad, tillgängligt sätt, klokskap, engagemang, gjuter olja på vågorna
KN24	busighet, respektlöshet, bullrande skratt, charm
KN25	glad, öppen, arbetsam, generös
KN3	engagemang för kultur, energi, positiva livssyn, humor, konstnärliga blick
KN4	färgstark, livsbejakande, generös, kärleksfull, omtänksam
KN5	kompetent, intelligent, rolig, uppriktig, charmerande, beläst, tävlingsmänniska
KN6	stilig, ordningsmänniska, estetisk, ansvarstagande, tålmod, föredömlig
KN7	kompetent, varm, omsorgsfull, gästfri, vänlig
KN8	nyanserade mångfacetterade intellekt, hängiven, lojal, söt, fint mejslade drag, intensiva blå ögon
KN9	engagemang, medmänsklighet, berättarförmåga, rapp, varmt hjärta, vänlig blick, ödmjuk, prestigelös

MN1	informell, noggrann, Generös, klok, framstående, ödmjuk, prestigelös, nyfiken, varm, vänlig, mångfacetterad
MN10	kompetens, ledarskap, kunnig, kreativ, engagerad, mångsidighet, kreativitet, spirituellt, rolig, humor, breda, intressesfär
MN11	rakryggad, tillgiven
MN12	positiv, lekfull
MN13	kreativitet
MN14	erfarenhet, underfundiga humor
MN15	hängiven, glödande passionerad, förkroppsligade public, service-, uppdraget
MN16	genuin, gentleman, vänlig, integritet, bruna ögon, hängiven
MN17	god, varm, kärleksfull
MN18	visdom, breda kunskaper, humor, lyssnande, analyserande, engagerad
MN19	mästare på relationer, busig, lekfull, äventyrlig, tillåtande, glad, nyfiken, generös, glupande livsaptit
MN2	trogen, erfaren, intelligent, principfast, uppriktig, viljestark, renhårig
MN20	norrländskt trygg, positiv, esprit, smittande, humor, generositet, begåvad
MN21	saklig, intellektuell, trofasta, generös
MN22	humoristiska, kvick, föregångsman, fin kollega, generös, engagerad
MN23	intellektuell, speciell humor, själsfin, försynt, integritet, varm, trygg, seg, stark
MN24	höjde sig över mängden såväl, lekamligen som intellektuellt, genuin, personintresse, generös
MN3	erfarenhet, stabilt, lyhörd
MN4	enkel, ambition, precision, noggrannhet, enkel, okomplicerad
MN5	breda kunskap, klokskap, underfundiga, humor, orädd, analytisk
MN6	orädd, påläst, analytisk, undersökande, solid, integritet, supermusikalisk
MN7	blygsam, anspråkslös, mån om andra, föredöme, hedersman, pliktfull
MN8	korrekt, ödmjuk, iakttagande, nyfiken, Låt hjärtat va' med, livserfaren, lugn, mod, stabilitet, förhoppningsfull, tillförsikt, , uppmärksam, omtänksam, engagemang
MN9	inre styrka att ständigt förnya sig, omvärdssensibilitet, omtänksam, nyfiken, sann, innerlig, ställer upp
MF1	durkdriven, urban, gästfrihet
MF10	patriarkalisk, makt och myndighet, festglädje, vardagsvärme, tapper, tålig, humor, gästfri, glad
MF11	klara hjärna, realiteter, storslagen, frikostig
MF12	mod, varmhjärtad, idealistisk, patriotisk, okuvliga, rättspatos, vek, förlåtande
MF13	erfarna, kloka, ansvarsmedvetna, resning, ryggrad, modig, klartänkande, framåtseende, omsorgsfull
MF14	rättskänsla, energi, entusiasm, frisk optimism, pliktrogenhet
MF15	spänst, öppen, rättfram, vänlig, tillmötesgående, redbar, chosofri, glad
MF16	frejdig optimism, friska synpunkter, vinnande väsen
MF17	dugande, uppslagsrik, fin, helgjuten, eminent
MF18	lödig, ädel, förnämlig
MF2	vänlighet, omtänksam, kunnig, hjälpsam, försynt, glad, vänlig
MF20	skicklighet, samvetsgrannhet, vänlig, glad, god
MF21	rakryggad, rättrådig, rättlinjig, hängiven, okuvlig energi, ungdomlig entusiasm
MF22	gedigen, varmhjärtad, osjälvisk, ljusa livssyn
MF23	grundlig lärdom, gammaldags tro och heder, ordentlig, trofast, vänlig, hjälpsam, tillmötesgående, mångsidig, samvetsgrann
MF24	klarsyntpraktisk, ekonomisk, visste han vad han ville, Vänsäll, rättrådig, hjälpsam
MF25	stilla, försynt
MF19	intresserad av andras väl, ärliga, vänliga röst, ärliga goda blick
MF3	käck, glad, mild, energi, plikttrohet, humor, vänsäll, manligt kraftiga drag, goda blå ögon, kvick, hängiven, självförglömmande, sinne för det mänskliga
MF4	gammaldags, ridderlig, älskvärd, försynta, stilla, humor, varmhjärtad, generositet, vänsälla, trofasthet, älskvärd
MF5	skärpa, noggrannhet, naturliga älskvärdhet, hjälpsamhet, grundlig,
MF6	gedigen, djupt humoristisk
MF7	hänsynsfull, korrekt, redlig
MF8	framåtanda, initiativrik
MF9	varmhjärtad, god, redlig, ärlig
